

Magyar Református Nevelés

református pedagógiai szaklap

V. évf.

6-7. szám

2004. december

A TARTALOMBÓL:

A református
keresztyén nevelés
feladatai

Hitoktatás – itrenevelés

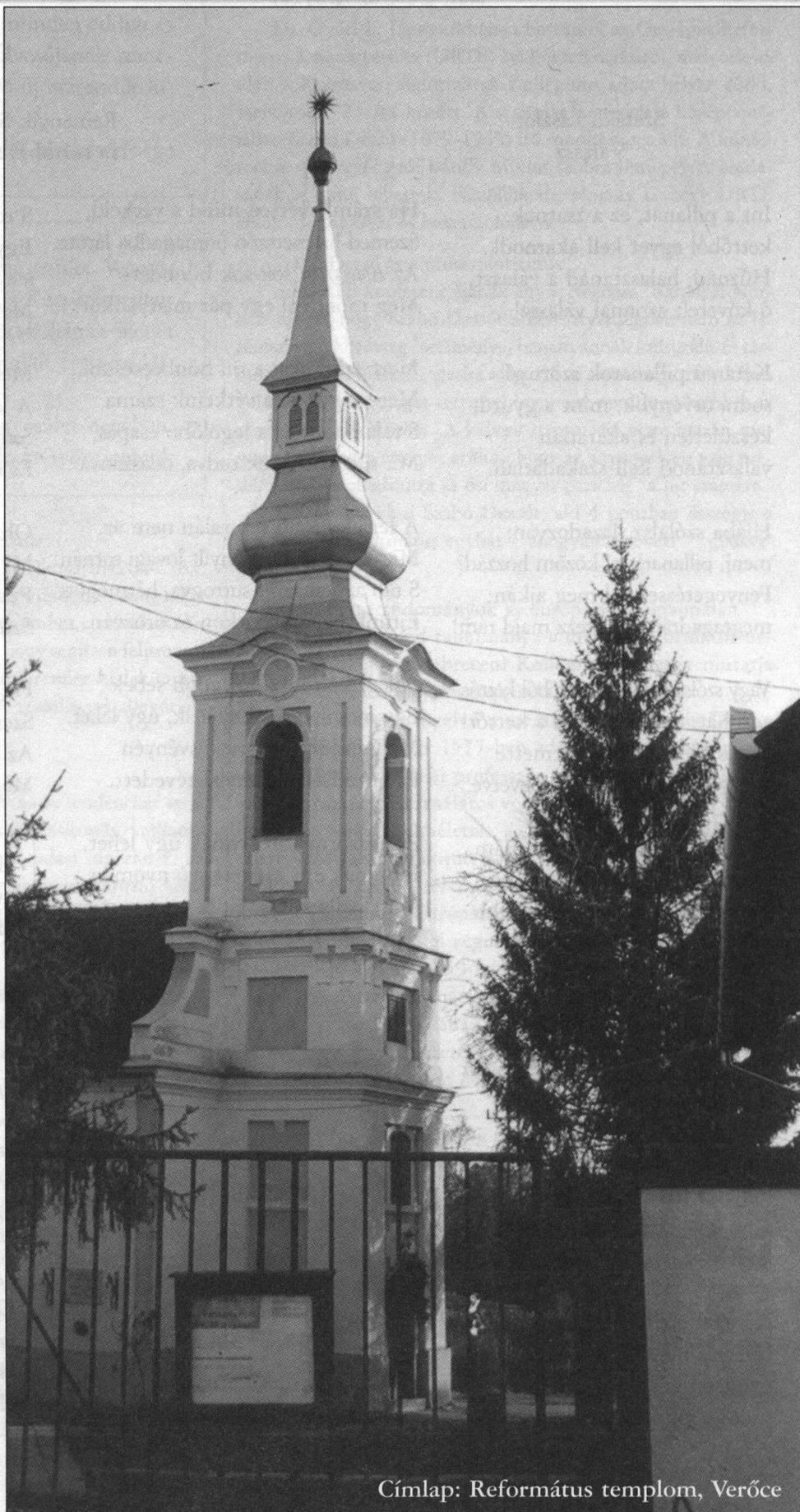
Misszió az iskolában

Szabó Dezső
és a protestantizmus
Kovács Lajos
emlékezete

ORTE közgyűlés
és konferencia
Népszavazás után

A természettudományok
az európaiság
színvonalán

A magyar református
nevelés 475. tanévében

Címlap: Református templom, Verőce

Népszavazás után

A szerkesztő címet, szót keres. Szót, mely talán lehetne: Bocsánat. Mint amikor József testvérei rádöbbennek – s idejét az Írás titkolja: egykor, akkor megtagadták. Érdekhazugság? Érdekhazaság? Mondják el más szavak.

„...De Isten terve jóra fordította azt...
(1Móz 50,20)

Szabédi László:
Válassz

Int a pillanat, ez a zsarnok:
kettőből egyet kell akarnod!
Húznád, halasztanád a választ,
ő követel: azonnal válassz!

Kétarcú pillanatok szörnyű
sodra örvénylik, mint a gyűrű;
készületlen és akaratlan
választanod kell szakadatlan.

Hiába szólalsz, lázadozván:
menj, pillanat! mi közöm hozzád?
Fenyegetéssel hal meg ajkán:
megtagadtál; emlékezz majd rám!

Vagy szólsz mohón: kettőből kettőt,
add hát, akarom mind a kettőt!
Kétes kincsét már eltemette
s: egyet sem kapsz! felel nevetve.

Adj időt, szólsz, a jót akarnám...
Máris ellök magától durván,
s helyette az elsőnél szörnyebb
pillanat kérdőjele görbed.

Egyet, azonnal: kemény törvény.
Forog az idő, mint az örvény,
s behuny szemekkel, tántorogva
mi válogatunk hatra-vakra.

Majd a nagy pillanat, a végső
kinyitja szemünket, későn,
s mit vakon vállaltunk s nem értve,
kegyetlen megszámloltat érte.

Kérjétek az Irgalmazótól,
válassza meg rosszat a jótól,
gyűjtsen világot a szívünkben
tudni a jót még életünkben.

Reményik Sándor
Ha számbavetted...

Ha számbavetted mind a vétkeid,
Szemed ha metszőn önmagadba látott:
Az ismeretlen sok-sok bűnödért
Még mondj el egy pár miatyánkot.

Mert szüntelen a mi bűnbeesésünk,
Mert végtelen a vétkeink száma
S talán nem az a legölőbb csapás,
Mit sújt az öklünk tudva, odaszánva.

A legsikoltóbb seb talán nem az,
Mit oszt a kardunk nyílt lovagi tornán
S tán az sem, mit suttogva, hátmögött
Ejtünk kajánul, titkon és orozván.

A legsikoltóbb, legégőbb sebek
Egy mosolyunktól nyílnak, úgy lehet.
Mely indult jóakarattal ösvényén
És öntudatlan gúnyba tévedett.

A legszörnyűbb lavinák úgy lehet,
Indulnak egy elejtett szó nyomán,
Mit elhallgatni – véltük – nincs miért,
S mit elhallgatni jobb lett volna tán.

S mikor egy gyötrődő szív úgy eped
Egy szónkért, mely meg tudna váltani,
s a virágoskertből sivataggá lesz.
Mert azt az ígét nem mondottuk ki.

Mert elnéztünk a ködös messzeségbe,
A léptünk rajta döngve áthaladt,
Semmit se tettünk – csak nem vettük észre –
És eltapostuk, mint egy bogarat.

Oh végtelen a vétkeink száma,
Mi álomroncsba, tört reménybe járunk,
Pusztán azáltal, hogy élünk, megyünk,
Szüntelen egy virágot tör le lábunk.

Ha számbavetted mind a vétkeid,
Szemed ha metszőn önmagadba látott:
Az ismeretlen sok, sok bűnödért
Még mondj el egy pár miatyánkot.

Hálával köszöni az elmúlt év áldásait és békés új esztendőt kíván a Magyar Református Nevelés kiadója, a Református Pedagógiai Intézet (RPI).

Köszönjük a szerzőtársak önzetlen és áldozatos munkáját, előfizetőink hűségét és buzdítását. Hálásak vagyunk a Református Pedagógiai Intézet fenntartójának, a Magyarországi Református Egyház Zsinatának, hogy erőforrásokat biztosít lapunk szerkesztésére és megjelentetésére, érezzük a Zsinat Elnökségének jóindulatú támogatását. Köszönjük a Magyar Köztársaság Oktatási Minisztériumának az RPI működéséhez nyújtott anyagi segítségét.

Márkus Gábor, az RPI igazgatója

Kalotaszegi viselet a tordaszentlászlói faluházban

Több olvasónk kérte, hogy lapunkban tömör leírásban foglaljuk össze az egyes cikkeket.

A Magyar Református Nevelés minden eddigi és leendő szerzőjének és kedves olvasójának reményeinket Krisztusban beteljesítő új esztendőt kívánunk!

A Magyar Református Nevelés szerkesztősége

Az országos Református Tanáregyesület Vezetősége minden kedves tagtársnak, a Kárpát-medencében élő magyarság minden családjának áldott új esztendőt, Krisztusban megtalált testvéri közösséget kíván.

a Tanáregyesület nevében:
dr. Horkay György elnök

A református keresztyén nevelés feladatai

Ábrám Tibor a Református Iskolák Találkozóján (2004. okt. 30.) elmondott beszédében arról biztosít minden diákot, hogy Istennek pontos terve van minden egyes ember életével. A keresztyén nevelés egyik nagy feladata az, hogy segítsen felismerni ezt a tervet és Isten szerinti alapot, értékrendet kialakítani a diákok életében. Előadását az építkezés szemléletes allegóriája kíséri végig.

Hitoktatás – hitre nevelés

Dr. Márkus Mihály az elmúlt százötven év tendenciáit sorra véve, megállapítja, hogy a hitoktatás (hittanoktatás, vallásoktatás) területén megmaradt az ismeretátadási mozzanat, de egyre kevésbé társult hozzá az életformát meghatározó, viselkedésben, cselekvésben is rögzített életgyakorlat.

Fel kellene hát végre fedeznünk, hogy a kulcsfontosságú kérdés a ránk bízott óvodások, alsó- és felső tagozatosok, gimnazisták, egyetemisták hitben és hitre nevelése. Nem a megtanult anyag, nem a nagyszerű ismerethalmaz a cél. Mindezt jól kell végeznünk ahhoz, hogy a jót elérjük.

Misszió az iskolában

Az egyházi iskola minden tanára, nevelője részt vesz a misszióban, akár tudatosult ez benne, akár nem. Nem maradhat semleges. A bibliai alapvetés után az alábbi kérdéseket érinti dr. Nagy Mihály igazgató úr: Kulcsszerepben van a hittanár, de pozitív vagy negatív missziót jelenthet egyes szituációkban minden tanári döntés. A tanulási időn kívül szervezett programok, az iskola jeles alkalmi értékvalasztása és az ezen való tanári részvétel bizonyágerejű. A dramatizált bibliai történetek erejét jobban kihasználhatjuk, a művészettörténet, ének érzelmmel teli alkalmat is jelent. A természettudományos tárgyakra igaz, hogy ha nincs is különbség keresztyén és nem vallásos fizikában, van abban, aki tanítja.

ORTE-konferencia 2004.

Dr. Győri L. János cikkében beszámol az Országos Református Tanáregyesület (ORTE) évi konferenciájáról, melynek az idén a Kolozsvári Református Kollégium adott helyet 2004. szeptember 24-26. között. A szakmai konferencia középpontjában Szabó Dezső (1879-1945) író munkássága állt. A konferencia résztvevői gróf Bánffy Miklós szobra ünnepélyes átadásának is tanúi lehettek. Közöljük dr. Horkay György ORTE elnök megnyitóját és beszámolóját is.

Szabó Dezső és a protestantizmus

Az ORTE konferenciájának egyik előadása. Baranyai Norbert kifejti, hogy Szabó Dezsőt a keresztyénségben nem az Istennel való közösség hitelménye, hanem annak kulturális és társadalomformáló ereje ragadta meg. Az az eszmeiség, mely képes volt kollektív egységet teremteni egy-egy nemzetben belül és az egyes országok között. A kálvini reformáció tette igazán magyarrá a keresztyénséget azáltal, hogy az anyanyelven való prédikálás „felszabadította az ősi magyar pszichét” a hit számára.

Az előadás idézi Szabó Dezsőt, aki 4 pontban összegzi a XX. századi református egyház – ahogyan ő nevezi – „gyökérbetegségét”.

A természettudományok az európaiság színvonalán

Dr. Gaál Botond tanulmánya a magyar református nevelés, kiváltképp a debreceni Kollégium szerepét mutatja be a természettudományos oktatás kiépülésében.

Az első magyar nyelvű matematika tankönyvet Debrecenben készítették és 1577-ben adták ki. Maróthi György (1715-1744) debreceni professzor új matematika tankönyve a reformkorig használatos volt. A fizikaoktatásban ő már használta Newton elméleteit, a csillagászati megfigyelésekre obszervatóriumot alakított ki a Kollégiumban, elsőként hazánkban. A szertár felszereltsége alapján megállapítható, hogy a Kollégium Európában az első intézmények között volt, ahol kísérletekkel végezték az oktatást.

Hatvani István 1749-ben kezdte meg tanári működését. Még egyformán matematikus, fizikus, orvos, kémikus és botanikus volt. Korában az elsők közt a tapasztalás – kísérletezés – következtetés módszerét vélte helyesnek; vállalta, hogy a fizika nem nélkülözheti a matematikai megismerést.

A latin erős szerepe pedig azzal magyarázható, hogy a tudományoknak a nyelve ez volt sok esetben a 19. század elejéig.

Kovács Lajos igazgató

Kállay Enikő és Antal Sándor emlékezése nyomán mutatjuk be Kovács Lajos pszichopedagógust, középiskolai tanárt, a Romániai Református Pedagógiai Intézet igazgatóját, aki idén nyáron tért haza teremtő Urához.

„...ha panasszal fordultunk hozzá amiatt, hogy egyik vagy másik diákunk kezelhetetlen, mielőtt gyakorlati fogásokra tanított volna, azt mondta: Te vagy a hibás, mert nem szereted őt eléggé.”

Új esztendő

Márkus Gábor

Fordul az esztendő.

A legenda szerint december 31-re az óév megöregszik. Aztán a kopogó téiben találkozik az utódjával. Kezet szorítanak, búcsút intenek, és az óév elindul a téli homályba, hogy már ne jelenben éljen, csak az emlékeinkben. Az öreg óév fiatal, életerős társának adja át a szolgálatot. Tehát a háromszázhatvanöt-hat nap alatt nem egy évet öregbül, hanem egy generációt, egy emberöltőnyit.

Mi ez a keserű tapasztalat? Mi vénül, mi erőtlenedik ennyit egy év alatt?

Apáról fiúra száll a hagyomány. Mindaz, ami egy embernek, egy közösségnek fontos tudás, amit fölhalmozott egy generáció, és ennek a tudásnak a felelőssége akkor lesz igazán a miénk, ha az előttünk járók már elmentek. Elbúcsúztak tőlünk vagy csak itt hagytak; amijük volt, azt ránk hagyták; de ha valamit nem értünk: már nem tudunk visszakérdezni, nincs magyarázat. Értelmeznünk nekünk kell. Amíg mellettem az apám, nem kell mindent átvennem: a nagy feladatot mindig az egyik nemzedék hagyja át a másikra.

Megöregbedett hát az elmúlt esztendő, a 2004. év. Szegényebbé vált illúzióinkkal, megtépáztuk tisztességét. Szeme elhomályosult, mert olyasmiket is látott, amit év elején nem akart látni. Vállát nyomja csatlakozott reményeink súlya. Hordozza mindazt, amit elértünk. Eredményeinket is értékelni tudja: mit vártunk – mire jutottunk? Év végén már elmúlt az a közvetlen öröm, ami akkor járja át az ember szívét, amikor valamit elér, megkap, megszerez, amikor valamit befejez. Ő

már tudja, mire vágytunk, mit terveztünk, mit reméltünk – és azt is tudja, mi lett mindebből. Elfacsarodik a szíve, ha arra gondol, milyen méltatlanságok és hálátlanságok történtek. Csak egy furcsa szembeállítás: 2004-ben minket befogadtak – és mi nem fogadtunk be.

Az Isten szerint való értékelés persze a hálaadásé: mennyi mindent kaptunk Tőle ebben az esztendőben is! Mi sokat adott, amit nem is reméltünk év elején! S amit kértünk, ha nem is adta, beigazolódik: javunkat szolgálta. Az öreg hordozhatja a bölcsesség derűjét.

Az új esztendő ifjú lelkesedése még csak előre tekint. Amit az elődök nem tudtak végbe vinni, az neki sikerül. Ami az elmúlt esztendőből kimaradt, az most megtörténhet. Terveink teret nyernek. Újból szárnyra kapnak. Egy évre előbbre mindig sokkal több időnk jut, mint amit háromszázhatvanöt-ször egy napra tervezhetünk. De az ilyen reménység éltet bennünket.

Az emberi élet végességének nagy ajándéka a körforgás végtelensége. A zsidó – keresztyén kultúra felismerte az isteni ajándékot, az üdvtörténeti linearitást: a teremtés hajnalától az új teremtés kezdetéig. Mindig előbbre. De az időnek (az esélyeknek) ez a kérlelhetetlen elmúlása nehezen hordozható. A világvallások másik csoportja a nagy körforgások rendszerében keresi az ember helyét. Örök visszatérésekről, világciklusokról szólnak.

Valahogy a természetben is megvan ez a kettősség: megöregszik a fa, helyet szorít magának a csemete, magot terem az óriás, villám sújtja, aszály, szárazság, tűzvész gyötri, férgek őrlik: s végül földre tántorul.

Kányádi Sándor: Ballag már

Ballag már az esztendő,
vissza-visszanézve,
nyomában az öccse jó,
vígán füttyörészve.

Beéri az öreget
s válláról a terhet
legényesen leveszi,
pedig még csak gyermek.

Lépegetnek szótlánul
s mikor éjfél eljő,
férfiasan kezet fog
Múlttal a Jövendő.

De közben újjászületik / megmarad az erdő. A fa élete születés, majd elmúlás. Az erdő: élet és halál körforgása.

Ezért kell nekünk az év-forduló. Megadja az esélyt: a tűnő idő részlegesen a miénk maradhat. Ami jó volt, az egy év múlva ismét megtörténhet – vagy legalább emlékezhetünk rá – ami nem sikerült, az a következő évben jövathető, kijavítható. Ezért adta az isten az ünnepeket, hiszen a teremtésről szóló történetben is így olvassuk: „Azután ezt mondta Isten: Legyenek világító testek az égbolton, hogy elválasszák a nappalt az éjszakától, és meghatározó jelei legyenek az ünnepeknek, a napoknak és az esztendőeknek” (1Móz. 1,14).

Szükségünk van a reménységre, hogy terveink lehessenek, hogy esélyt adjunk magunknak, „ettől a naptól fogva minden megváltozik”, vagy legalábbis szeretném, ha megváltozna – hogy újrakezdhesünk.

Míntha előképe, gyenge földi mása lenne ez az újjászületésnek.

A református keresztyén nevelés feladatai

Köszöntő gondolatok a Református Iskolák Találkozóján

Ábrám Tibor

Ábrám Tibor főgondnok köszöntője a Református iskolák országos találkozásán (2004. okt. 30.)

Sok szeretettel köszöntelek benneteket kedves fiatalok, és minden egybegyűltet, a magyar református iskolák első nagy találkozásán!

Jó érzés tölthet el, ha körülnézünk, hiszen közel 120 református iskolából érkeztek küldöttek ide az Arénába. Köszönöm, hogy eljöttetek! Ez a mostani alkalom a közös értékek és közös feladatok számbavételének lehetősége, az összetartozás jelképe is, hiszen a Kárpát-medence református intézményeiből több mint 10 ezren vagyunk együtt.

De miért is vagyunk itt? – kérdezhetitek, és adódik rá a felelet: azért, mert református iskolába járunk, és most a református iskolák

találkozója van. De miért vannak református iskolák? Miért van református keresztyén nevelés? – tehetitek fel a következő kérdést. Az elmúlt években hallhattatok már megannyi választ erre a kérdésre.

Én most egy nagyon egyszerű hasonlattal szeretnék segíteni nektek abban, hogy megértsétek a lényegét. Ehhez viszont azt kérem tőletek, hogy ti is segítsetek nekem. Arra kérlek benneteket, hogy segítsetek egy házat felépíteni, itt az Aréna közepén. De még mielőtt bárki felállna a helyéről, gyorsan hozzáteszem: csak gondolatban építkezünk.

Mi kell egy ház felépítéséhez? Már szinte hallom...

- Először is kell egy **terv**, amely alapján az építést végzed. Ez határozza meg, hogy mi lesz a rendeltetése az épületnek, milyen célt fog szolgálni.

Ha ez megvan, akkor...

- Kezdjük az **alappal**! Ez a legfontosabb része az épületnek. Bár legtöbbször nem látod, de ez határozza meg a lehetőségeidet, hogy mit lehet rá építeni, milyen lesz a teherbírása az épületnek.

- Kellenek **megfelelő minőségű**, egymáshoz illeszkedő és egymáshoz erősíthető **építőanyagok**: téglá, fa, csempe, cserép.

- **Szigetelni** kell a házat, **védetni** a szélétől, hidegtől, a külső káros hatásoktól.

- Majd végül a **belsőépítészet**. A belső terek kialakítása, a berendezési tárgyak megválasztása. Rajtad múlik, mivel veszed körül magad, mit viszel és mit engedsz be a házba?

Miről is beszéltünk eddig, kedves fiatalok? A házépítésről? Á dehogy, hiszen rólatok volt szó és a keresztyén nevelés feladatairól. Vegyük hát sorra!

- **Tervek**. Tudnod kell azt, hogy Istennek pontos terve van az életeddel. Személyre szabott terve van veled. Ezért teremtett meg. Ezért ajándékozott szüleidnek, azzal a felelősséggel együtt, hogy segítsenek megérteni és

kibontani Istennek az életeddel kapcsolatos tervét. Ez nem könnyű feladat, a szülők segítségére szorulnak ebben. Ebben a feladatban lehet gyülekezeted és iskolád a te és a szüleid segítségére.

- Az alap azzal a döntéssel szilárdul meg, hogy keresed és elfogadod Isten tervét az életedben. A keresztyén nevelés egyik nagy feladata az, hogy segítsen Isten szerinti alapot, értékrendet kialakítani az életedben.

- Az építőelemek, amelyből felépülsz. Az építőelemeket gyermek- és ifjúkorod során gyűjtöd össze. Ebbe beletartozik minden: az édesanyádtól tanult első imádság, az iskolai tanulmányaid, a barátaid, a hited, a szorgalmad, az őszinteséged, a szereteted, a nyitottságod, és még sorolhatnánk. Ebből épülsz fel te magad, és ezért vagy teljesen egyedid, mert senki másban nincsenek meg ezek a dolgok ilyen összetételben.

A keresztyén nevelés nagy feladata, hogy a kezed ügyébe jó építőelemek kerüljenek, és ismerd meg, miből épül fel az életedet.

- A szigetelés és a tetőzet a védelmet jelenti. A keresztyén nevelés nagy feladata, hogy megértse veled, hogy nem tudod megvédeni magad a külső veszélyek ellen, de hagyatkozhatasz Istenre, aki azt ígérte, hogy megerősít téged és megőriz a gonosztól.

- Végül a belsőépítészeti dolgok. Ha látod Isten tervét az életedben, biztos értékrended van, jó építőelemek birtokában vagy és Isten védelme alatt állsz, akkor nem lesz nehéz dolgod abban, hogy mit engedj be a gondolataidba, a szívedbe, az életedbe. A keresztyén nevelés egyik nagy feladata, hogy jó lakberendező módjára segítsen nektek megtalálni a helyes belső értékeket.

És máris elkészült az épület – itt állsz te, vagy éppen épülőfélben vagy. Ebben a nagy munkában vagyunk munkatársak. TI, születek, lelkészeitek, tanáraitok.

Amikor visszaidézed majd az elhangzottakat, engedd meg, hogy néhány dolgot kérjek tőled:

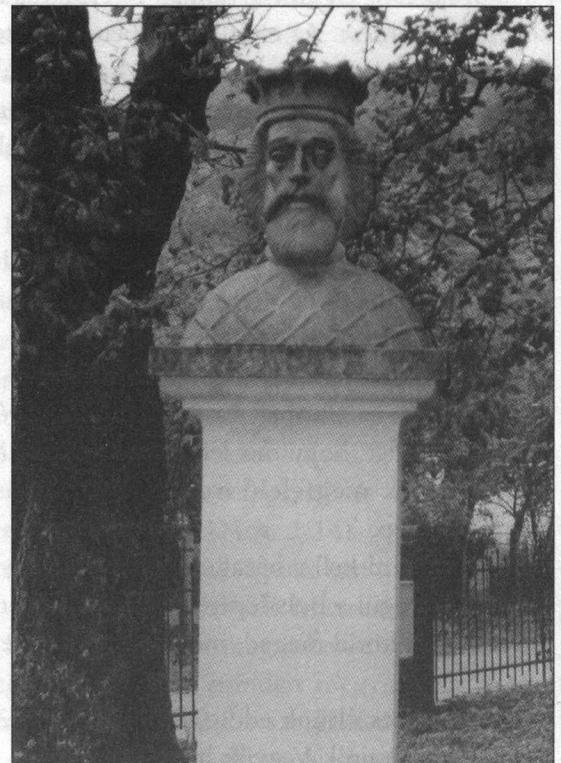
- Légy hálás Istennek az életedért, a veled kapcsolatos tervekért! Keresd és fogadd el ezt!
- Szeresd és tiszteld szüleidet, akik elfogadtak ajándékként, és segítenek megérteni Isten életeddel kapcsolatos tervét!
- Szeresd és tiszteld lelkipásztorodat és gyülekezetedet, és tégy te is azért, hogy ez élő közösséggé váljon!
- Szeresd és tiszteld tanáraidat, akik a helyes alapot és építőköveket igyekeznek kezed ügyébe adni!
- Szeresd a társaidat, akikkel egy osztályba, egy iskolába jársz, akikkel ugyanazon magyar nemzet építőkövei vagytok!
- Légy hálás ezért a mai napért és alkalomért! Ne azt várd, hogy mikor lesz vége, hanem keresd azt, hogy mit vihatsz el a szívedben, gondolatodban, mi az üzenete számodra a mai napnak?

Végezetül, hadd kérjelek benneteket arra, hogy ténylegesen is építsünk valamit. Kérlek titeket, hogy fogja meg mindenki a melléte ülő két társának a kezét! Emeljétek magasba a kezeteiket! Ez jelképezze a mi közös épületünket, amelyben benne van minden református iskola, minden fiatal és tanár, minden gyülekezet a székelyföldi Sepsiszentgyörgytől kezdve a kárpátaljai Técsőn és a felvidéki Rimaszombaton keresztül a magyarországi Csurgóig.

És most tegyünk valamit, ami azt jelképezi, hogy ez a mi közös épületünk növekszik! Azt kérem, hogy csendben, nagyon halkán álljunk fel. Növekedjétek, épüljétek és építsétek egymást, hogy ha majd eljön az idő, építeni tudjátok református egyházunkat és magyar nemzetünket is.

Köszönöm, hogy segítettek az építésben! Isten áldjon meg benneteket!

(Elhangzott a Református Iskolák Találkozásán. Budapest, SportAréna, 2004. október 30.)

Szent László szobra (Sántha Csaba alkotása Tordaszentlászlón)

Hitoktatás – hitre nevelés

Dr. Márkus Mibály

„Jót, s jól: ebben áll a nagy titok!”

(Kazinczy/Ferenc.)

A ki üdvözülni akar, feltétlenül szükséges, hogy az alábbi hittételeket igaznak tartsa.” Az ógyházi időkre visszatütemozott, feltehetőleg a 7-8. században keltezett athanasiusi hitvallás már figyelmeztetően jelezte: a keresztyén hit intellektuális irányba hajlott el. Az orto-doxia, az igaz tanítás felülkerekedett az orto-praxis, a helyes cselekvés, a tisztos életforma elvárásain. A Máté evangéliuma 25. részében olvasható üzenet: éheztem és ennem adtatok... – a századok folyamán valahol, valahová, valahogyan eltűnt.

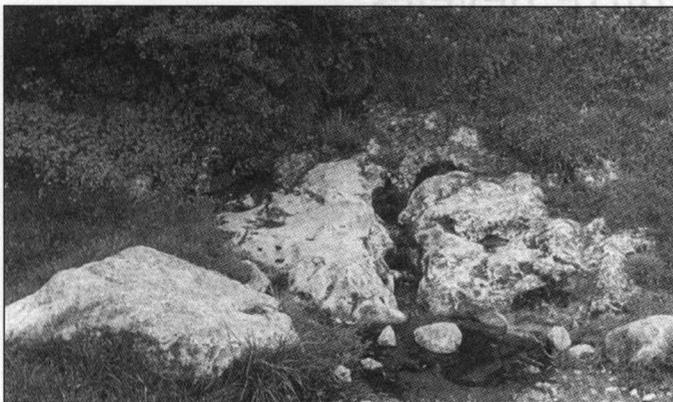
A reformáció az egyházban az „eredeti” állapot visszaállításán, a megtisztításán fáradozott. Ebben a munkában ismét értelemszerűen nagyobb hangsúlyt kapott a tiszta tanítás (ortodoxia), mint a helyes életgyakorlat. Az utóbbi fél évezred ebben a tekintetben elmélet és gyakorlat újra és újra visszatérő feszültségével küzdött. A puritanizmus megkísérelte életformává nemesíteni a reformátori tanítást, – életszabályokba fogalmazva a dogmatika nagy igazságait. A pietizmus a belső lelkiiséget állította volna az első sorba. Természetesen ezek a teológiatörténeti, részben művelődéstörténeti vonulatok megannyi kölcsönös átfedésben is jelentkeztek.

A régi típusú zárt közösségek – falusi együttélés, kisvárosi lét – a maguk, olykor írott, többnyire íratlan belső szabályaival az életmód, az életgyakorlat megannyi kérdését szabályozták. Gyakran szigorúan szabályozták – még talán azt is mondanám, hogy zord szigorúsággal írták elő. A szigorúság néha öncéllá változott, néha az étellel fordult szembe. Ha egy faluközösség szigorúan kiközösítette a megesett lányt, nyilvánvalóan a házasság tisztaságát, a jövő nemzedéket védte. (Az igazi persze az volt, ha csak nagyon ritkán is, hogy a megesett lány partnerét is büntették.) Ha korhely, dorbézoló, italozó legényt vagy családfőt figyelmeztettek, akkor is a következő nemzedékek életét védtek. Ha azonban a belső szigorúság az egyke vállalására kötelezte a fiatalasszonyt – még ha belepusztult is – akkor nyilvánvaló, hogy a zárt közösség szabályozó rendszere korábbi szerepét veszítve, az eredeti rendeltetéséhez képest ellentétes irányba hatott: a jövő védelme helyett a jövőt pusztította.

Amikor azonban a 19. század második felétől kezdve világszerte, Európában, illetve a történelmi, majd a kisebb Magyarországon is sorra, rendre megszűntek a korábbi zárt közösségek, a megszűnésük üteméhez képest a megfelelő tudati késéssel az élet minden napjait szabályozó gondolkodás és viselkedésmód is fokozatosan eltűnt. A hitoktatás (hittanoktatás, vallásoktatás) területén megmaradt az ismeretátadási mozzanat, egyre kevésbé társult hozzá az életformát meghatározó, viselkedésben, cselekvésben is rögzített életgyakorlat. Ezen a ponton talán szabatosabban kell fogalmaznunk. Az egyházi oktatás-nevelés évszázadokon át hallgatólágoosan feltételezte az adott egyházi-társadalmi közösségek informális szerepét. A társadalmi környezet megváltozását – alapvető megváltozását – a hitoktatás-hittanoktatás mintha még nem regisztrálta volna.

A bibliai könyvek kedves kis versikében való megtanítása, aztán a bibliai történetek, a Biblia ismeretének oktatása, a napi bibliaolvasás, a Bibliában való eligazodás irányában hatott gyakor. Vajon ez a hatása felismerhető-e a mai oktatási programjaink végén? (A „kimenő” oldalon!) Az egyháztörténet, személyek vagy események ismertetése a jellemformálás eszköze volt. Betölti-e ezt a szerepét ma is? A szorosabban vett hittani (dogmatikai) tételek oktatása szellemi, lelki, meghatározó gondolkodásbéli önazonosságot munkált nemzedékeken át. Mit munkál vajon ma? A keresztyén etika oktatása a megfelelő, jól előkészített lelki alapozást követően életre szóló erkölcsi tartást ajándékozott a jelöltnek. Ma pedig?

Az egyházi énekek megtanulása, imádságok megtanulása, majd az imádkozás elsajátítása részben szabályokban, részben a mindennapos gyakorlatban, megfelelő családi közösségi háttérrel kialakította a sajátos református kegyességet: napi Bibliaolvasás és imádkozás, hetenkénti templomba járás, rendszeres úrvacsoravétel. Belső egyházi statisztikáink már a rendszerváltozás előtt is, majd a rendszerváltozás után másfél évtizeddel közel azonos mértékben jelzik, hogy hitoktatói tevékenységünk rendkívül alacsony határfokkal működik.

A Szent László-forrás (Tordaszentlászló)

A konfirmáció a születésétől kezdődően gyönyörű ívet jelentett évszázadokon át két pillér között. A gyermek a négykézlábon mászóból két lábra állva, hat éves korában elkezdett elemi iskolába járni. Mindennap reggeli áhítaton vett részt a templomban. A puritán családi nevelés a templomi reggeli áhítatot már családi áhítattal megelőzte. Az iskolában énekórán egyházi énekeket énekelt. Heti két órában megfelelő tantervek alapján hittant tanult. Ezen a beton-, vagy még inkább gránitpilléren nyugodott a konfirmáció ívének induló hídfője.

Tizenkét éves korában, a hatodik elemiben sok más könyv nélkül tudott vers, vagy próza mellett megtanulta szó szerint a Heidelbergi Káté 129 kérdés-feleletét. Ezek után, az ünnepélyes konfirmációi vizsgát és fogadalomtételt követően egyházunk felnőtt tagjává nyilvánították. A népviseletes vidékeken magára véve a felnőtt lány és felnőtt legény viseletét, minden vasárnap délelőtt istentiszteleten, délután pedig a kátémagyarázatos istentiszteleten vett részt. A kátémagyarázatos istentisztelet rendje 52 Úrnapján minden évben újra tanította a Heidelbergi Káté hitigazságait.

Az alig felserdült ifjú 10 évig (ekkor 22 éves) vagy 20 évig (32 éves) újra és újra hallotta az Heidelbergi Káté szövegét, és az ahhoz fűződő magyarázatot. Református identitásának betonnál is keményebb gránitpillérvé lett a kátémagyarázatos istentisztelet keretében megtanult igazságok sora.

A XX. század eleje, a két világháború közti időszak kezdte lebontani ezeket a pilléreket. A I. világháborút követően az ébredés a száraz, megcsontosodott, elavult, értelmetlen (stb.) tanprédikációt friss lendülettel, bibliaórával, vallásos estével váltotta fel. A gyermek járt iskolába, még járt reggeli könyörgésre, megalapozta bibliai tudását, még bemagolta a kátét, aztán elfelejtette. Elfelejtette fizikai értelemben, elfelejtette lelki értelemben is. A konfirmáció jól elindult – és jóvátehetetlenül megtorpant.

Magyarországon az induló pillért valóban, és szinte véglegesen az iskolák államosítását követő időszak tüntette el. Egyre kevesebb családban maradt meg a reggeli családi áhítat: kiment a szokásból és a gyakorlatból. A reggeli templomi könyörgés is eltűnt: - talán ezrelékes nagyságrendje ha maradt, és „gyülekezeti-nek” alig nevezhető százalék alá zsugorodott. Az iskolai hitoktatás (a rendszerváltás előtt a megkereszteltek 2%-át, ma 34%-át érinti) hiányán alig pótolta valamit a '80-as években bevezetett „gyülekezeti hitoktatás”. Döntő (amint ezt feljebb már jeleztem) áttörést nem hozott az iskolai hitoktatás újraszervezése sem. A konfirmáció gyönyörű íve ott maradt a két part között a levegőben. Sehonnán, sehová nem vezet. Természetesen csodálatos, megható, könnyfakasztó - és eredménytelen (tisztelet a kivételnek).

Néhány évvel ezelőtt egy állami – felekezeti közötti oktatási megbeszélésen vettem részt. Talán az első hivatalos tájékoztatást kaptuk az erkölcsstan című tantárgy hivatalos bevezetéséről. Kiderült, hogy a 12 évfolyamos képzési rendszerben mindössze kettő tanéven tervezte az akkori oktatási kormányzat az erkölcsstan tantárgy iskolai bevezetését. Az egyik római katolikus képviselő hozzászólásában kérdéseit és kételyeit fogalmazta meg:

- Az egyház a hit- és erkölcsstani nevelő munkáját 12 évfolyamra tervezi; ennek hogyan lehet esetleges alternatívája a két tanévre tervezett etikai oktatás?

Az 1980-as évek elejétől a nagyobb egyházi statisztikák alakulása szomorúan állandó: 10 temetés, 8 kereszteselés, 4 konfirmáció, 2 egyházi esküvő. A rendszerváltás előtt hősies küzdelem mérsékelt eredményének tűnt, hogy a megkereszteltek fele konfirmált. És ma, a 15 éve újraszervezett hitoktatással? Mi az oka annak, hogy a másfél évtized hitoktatása (vagy „hitoktatása”?) nem látszik meg az egyházi esküvők számán?

A konfirmáció XX. százada példáján szeretném éreztetni: honnan-hová jutottunk?

Az egyik jelen volt állami képviselő nagyon jó megfogalmazással válaszolt:

- Kérem, ne tévesszük össze az erkölcsi nevelést az erkölcsstan oktatásával!

A mondat csaknem egy évtizedes belső vívódásomat tette akaratlanul és szándéktalanul a helyére. Ekkor értettem meg, hogy gondolatban mit keresek én a saját egyházi hittanoktatási tanterveinken. Gondolatban olyasmit kértem számon a Zsinat által is elfogadott 'kerettantervünkön', ami annak nem feladata. De nekünk, mint Magyarországi Református Egyháznak, másra nem hárítható feladatunk.

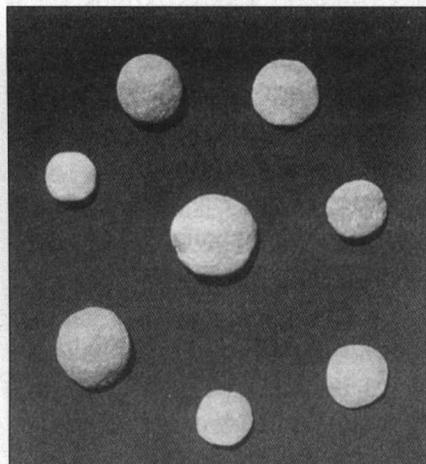
Bő két évtizede olvastam egy belső vitának az iratait: hogyan is nevezzük el ezt a bizonyos tantárgyat? Hittanoktatás a megszokott neve. A vitában is elhangzott, vita nélkül is tudjuk, hogy a „hitet” nem lehet oktatni. Pontosabb elnevezés tehát: a hittan oktatása. A hittan rendszeres teológiai tudomány, amely továbbadható, oktatható. Sajátos szint jelentett a vitában a vallásoktatás változat (a szónak a magyar etimológiai háttérét tekintve nem religiónak, hanem confessionának oktatása). Az így érvelők azzal támasztották alá véleményüket, hogy a hit nem tanítható, de hogy a belülről megélt hitünkről hogyan teszünk vallást – a lélekben megélt hit hogyan verbalizálható – ez már tanítható. E hármast vitáról gyermekkorunk tréfás kérdése jut mindig az eszembe. A magyar nyelvten rejtelseivel ismerkedni kezdő kisdiákokat szokták kérdezni:

- Tudod-e, hogyan kell helyesen mondani a következő mondatot: nyugoton kel a nap, vagy nyugaton kel a nap? (A választ nyilván ismerjük.) – Vagyis: döntő kérdés aligha az, hogy miként nevezzünk el egy oktatási egységet, hogy hívjunk egy tantárgyat.

1948-ig mindenki kötelezően járt hittanra, hatodik elemiig, negyedik polgáriig vagy az érettségiig. S a kötelező hittanoktatással a tarsolyukban százezzrel léptek be a kommunista hatalomátvételt követően a kommunista pártba az egykori szorgalmas hittanosok. Természetesen van az ellenkezőjére is példa. Hogy csak magamat említsem: állami gimnáziumban érettségiztem. Töredelmesen bevallom, hogy a „világnézetünk alapjaiból” jeles tanuló voltam. A gimnázium után mégsem pártiskolára, hanem református teológiára jelentkeztem.

Fel kellene hát végre fedeznünk, hogy a kulcsfontosságú kérdés mind Jézus missziói parancsából következően, mind az egyház jövőjét tekintve, nem hittannak, vallástannak vagy bármely más szépnevű keresztény tudománynak a nagyszerű didaktikával, magas színvonalú, jól kezelt oktatástechnikai segédletekkel, minél szélesebb tárgyi ismeretanyagot nyújtó továbbadása. A fő cél: a ránk bízott óvodások, alsó- és felső tagozatosok, gimnazisták, egyetemisták hitben és hitre nevelése. Bibliát olvasó, imádkozó, az istentiszteleteken rendszeresen részt vevő, buzgó, adakozó, meggyőződésünkben szilárd, erkölcsükben támadhatatlan embereket, fiúkat és lányokat, férfiakat és asszonyokat kell nevelnünk.

Tudom, hogy mit beszélek. Tudom, hogy ennek az eszköztára, a követelményrendszere teljesen más, mint amit a mai hittanból (és bármely más szaktárgyból!) megszoktunk. A kérdés csupán az, hogy az oktatásnak egy sajátos területét kívánjuk-e lefedni az oktatásban megszokott tantervi keretekkel, - vagy valóban tanítványá, Krisztus tanítványává akarunk-e tenni minden népeket?

Szent László pénze (kópé)

Jót – s jól. Mit kell tennünk? – **Hitre és erkölcsre** kell nevelnünk a ránk bízottakat. Ez nyilván nem sikerül ismeretek átadása (= oktatás) nélkül. De az oktatás (= a módszertana, a tanterve, a szemléltető eszközei) nem öncél. Nem a megtanult anyag, nem a nagyszerű ismerethalmaz a cél. Mindezt jól kell végeznünk ahhoz, hogy a jót elérjük: a Bibliát naponta olvasó, naponta imádkozó, minden vasárnap istentiszteletre járó, református hitében és meggyőződésében feddhetetlen „egyháztag” szülessen kezünk alatt. Nem pusztán hittanból (emelt szinten) jelesre érettségiző – hanem Krisztus tanítványává, Isten gyermekévé református módra felnőtt fiatalok serege vegye át helyünket a tempomban, az iskolában – az egyházban és az üdvözülők seregében!

(Elhangzott a Doktorok Kollégiuma Pedagógiai Szekciójának 2004. november 3-án, Nagykovácsán tartott tudományos ülésén.)

Misszió az iskolában

Dr. Nagy Mihály

BEVEZETÉS

témamegjelölés alapján mondanivalómat két részre bontom. Először a misszió bibliai alapjaival foglalkozom, aztán annak megvalósításával a fiatalok között.

Mivel az egész konferenciának a misszió a témája, előadásom első részében szükségképpen lehetnek átfedések más előadásokkal. Az ismétlődő gondolatok, igehelyek bizonyos a fontosabbak közül valók lesznek és megerősíthetnek bennünket. A felfénylő igék, mint a csiszolt drágakövek, mindenki kezében egy kicsit másként verik vissza, engedik át, vagy éppen fókuszálják a rájuk eső fényt.

A misszió mai lehetőségeiről szólva, nem szándékozom hosszas programlistát adni. Szeretném inkább több oldalról, néhány vonással bemutatni a témát bízva abban, hogy a résztvevők az egyes nézőpontokat megtöltik tartalommal.

I. A MISSZIÓ BIBLIAI ALAPJAI

1. A missziói parancs

A Máté evangéliuma szerint /28,19-20/ a feltámadott Jézusnak tizenegy tanítványához intézett utolsó szavait szokták röviden missziói parancsnak nevezni. Ebben az foglaltatik, hogy az evangéliumot – azt a jó hírt, hogy földi életünk végével nincs mindennek vége, mert van örök üdvösség – el kell vinni minden néphez. Ennek a misszióknak a történelem folyamán voltak napfényes és árnyékos fejezetei. De a keresztyénség léte mai világunkban bizonyítja, hogy nem pusztán emberi igyekezetéről /máskor ügyetlenségéről/ van szó, hanem Isten hatalma áll a dolgok mögött.

2. A tanítvánnyá elhívás csak tanítvány szájából hiteles

A tanítvánnyá tételről szóló jézusi parancsot olvasva gyakran megfedkezünk egy döntő dolgról: ezt a feladatot Jézus olyan emberekre bízta, akik ezt megelőzően már maguk is az ő tanítványai voltak. Előbb tehát tanítvánnyá kell lenni, hogy másokat tanítvánnyá tudjunk tenni. Itt nem diplomáról, képesítésről, még csak nem is valamiféle iskolalátogatási bizonyítványról van szó. A tizenkettő között nem volt egyetlen magasan iskolázott tanítvány sem, írástudatlan viszont több is. Az is igaz viszont, hogy az írni-olvasni tudás Jézus korában nem volt olyan általános, mint ma.

Aki az autó kormánykereke mögé ül, természetesnek tartja, hogy ismernie kell az autó működését, a közlekedési szabályokat és a többi autóvezető közlekedési szokásait, különben biztosan nem lenne soká autóvezető. A tanítvánnyá tevés feltételét sem lehet megspórolni.

3. A tanítványság jele és biztosítóka a keresztség

Tanítvánnyá tenni azt jelenti, felvenni valakit Jézus iskolájába. A beiratkozás a megkereszтелéssel hozható kapcsolatba. Jézus is ezt mondja: „tegyetek tanítvánnyá ... megkeresztelve őket.” Aki beiratkozik az iskolába, ezzel elhatározásának komolyságát juttatja kifejezésre. Csecsemőkeresztségnél a szülők és a keresztszülők jelentik ki, hogy Istenre bízzák a kisgyermeket, nem feledkezve meg saját feladataikról sem, vele kapcsolatban. Később maga a megkeresztelt ismétli meg ugyanezt, ha jó fogja fel, ami a keresztségből következik.

4. Mindig Isten a kezdeményező

Mielőtt a tanítvánnyá tevés gyakorlatáról esne szó, még egy dolgot tisztáznunk kell. Gondoljunk csak Jézus tanítványainak elhívására. Egyetlen esetben sem ők maguk voltak a kezdeményezők, nem ők csatlakoztak, hanem Jézus szólította meg őket. Erre a munkára Jézus később a tanítványokat is felhasználta, hogy az ő nevében hozzá hívjanak másokat. A kezdeményező, aki az események mögött van, ma is Jézus, de munkáját emberek által végzi, embereket használ eszközüül. Teljes félreértés a missziói parancsnak, ha valaki magához és nem Krisztus egyháza számára gyűjt tanítványokat. „Legyetek követőim, mint én is követője vagyok a Krisztusnak” írja Pál az 1 Kor 11,1-ben.

A gyülekezetépítés sokféle lehetősége közül talán a legtermészetesebb az, hogy a felnövekvő nemzedéknek az a része, amely az egyházi iskolát választotta, éppen ott váljon az érettségiig az egyház nagykorú, tudatos, személyes hittel rendelkező tagjává.

II. A MISSZIÓ GYAKORLATI MEGVALÓSÍTÁSA A FIATALOK KÖZÖTT

1. Kulcsszerepben a hittantanár

Kétségtelen, hogy „hivatalból” a legtöbb lehetőségre a misszióra a hittantanárnak van, mégis szemlélet kérdése, hogy mennyire érzi azt fontosnak. Kétségtelen, hogy a vallásórák többségében rendszeres ismeretek átadása a cél. A Biblia, az egyháztörténet, hitvallásaink stb. ismerete alapvető a hitre jutás szempontjából is. Mivel „a hit tehát hallásból van, a hallás pedig Krisztus beszéde által” /Róma 10,17/.

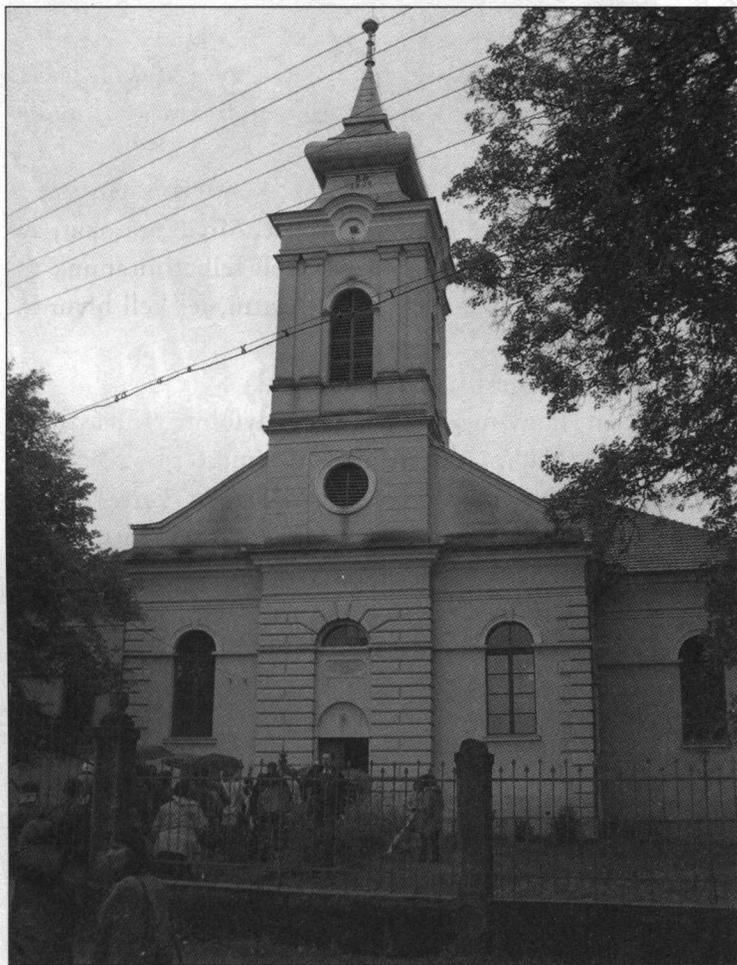
A szemléletre vonatkozóan pedig, amit a bekezdés elején említettem, ismét Pálra hivatkozom. Leveleiben sokat hivatkozik Izrael történetére, amit mi így is fogalmazhatunk: a hitre jutás szempontjából fontos a Biblia ismerete. Mégis az 1 Kor 2,2-ben ezt írja: „úgy határoztam, hogy nem tudok közöttetek másról, csak Jézus Krisztusról, róla is mint megfeszítettéről.”

Ha az iskolában a misszió csak a hittantanárok feladata lenne, ezt az előadást meg sem kellene tartani, hiszen az mindenki számára természetes. A misszió többi lehetőségéről lesz szó a következőkben.

2. A pozitív és a negatív misszióról

A matematika órán a diákok a pozitív és a negatív számokkal egyaránt végeznek számtani műveleteket. A végtelenül sok + és – számhoz képest az egyetlen előjel nélküli szám a nulla. Ami most következik, az leginkább az egyházi iskolákra érvényes. Elsősorban erre vonatkozóan vannak tapasztalataim. Az iskola minden tanára, nevelője részt vesz a misszióban, akár tudatosult ez benne, akár nem. Nem maradhat semleges. Néhány tárgyra vonatkozóan a pozitív misszióról később még lesz szó. Most inkább a tudatos és nem tudatos negatív misszióról gondolkodjunk.

Az egyházi iskoláknak megvan az a lehetősége, hogy tanáraitól megkívánja, legyenek lojálisak az egyház tanításai iránt, azzal ellentétes dolgot ne hirdessenek. Induljunk ki abból az ideálisnak mondható helyzetből, hogy ez a tanítási gyakorlatban valóban így történik.

A tordaszentlászlói református templom

Mint tudjuk, leginkább a kisiskolásoknál, de később is, egészen az iskolás kor befejezéséig a fiatalok számára nagyon fontos a példa. Kisgyermek korban elsősorban a szülő a példa, majd az óvó néni, a tanító néni /tanító bácsi ugyanis igen ritka/, később a tanár néni /bácsi/. Szokásaikat, beszédmódjukat, öltözködésüket a fiatalok általában követik. Csak kirívó esetben foglalnak állást ezek ellenében.

Ha az egyházi jellegű iskolai alkalmakról egyes nevelők általában hiányoznak, a diákok is sokkal kevésbé fogják azokat komolyan venni. A távolmaradást szavak nélkül is véleménynek tekintik.

Tudom, hogy több iskolában felolvasnak a Bibliából az első tanítási óra elején. Ha ilyenkor a tanár ezt a lehetőséget átengedi az ügyeletes tanulóknak, ezzel azt juttatja kifejezésre, hogy számára nem fontos az igeolvasás, sőt talán azt is, hogy kellemetlen.

A negatív hatása példákat lehetne még sorolni.

Visszatérve a fejezet elején alkalmazott számtani hasonlathoz, tudjuk jól, hogy számtani műveleteknél a pozitív és a negatív számok összegeződnek. A végeredmény előjele attól függ, hogy a műveletekben a pozitív, vagy a negatív számok értéke volt a nagyobb. Annak az elis-

merése mellett, hogy emberi közösségekben a matematika szabályai nem feltétlenül érvényesülnek, meg kell állapítanunk, hogy egy nevelőtestület részvállalása a misszióban, egyes tagjai által lesz meghatározott.

3. Programok tanulási időn kívül

Minden iskolának vannak a tanítási órák mellett egyéb programjai is. Ezek a misszió szempontjából sem elhanyagolhatóak. Meghagyva az iskoláknak a választás lehetőségét, erre a tényre szeretném elsősorban felhívni a figyelmet, s csak a példa kedvéért emelek ki a lehetőségek közül néhányat.

Iskolai csendesnap, az egyházi jellegből következő programmal. Ilyenkor lehet, sőt kívánatos vendégigehirdetőt hívni, és ha a szempont éppen a misszió, akkor azt a megfelelő személy kiválasztásával, felkérésével elő lehet segíteni. Középiskolában az elsősöknek, de felsőbb évfolyamoknak is szoktak nyári tábor szervezni. Itt is lehet az egyik, vagy akár a főszempont a mozgás és a játék mellett a misszió.

A fakultatív /nem kötelező/ reggeli áhítatok, hetenként délután, vagy a kollégiumban este tartott bibliaórák is hasznosak lehetnek. Ilyenkor egy-egy diák készül /esetleg tanári segítséggel/ az igei bevezetéssel, amit a kis csoportban megbeszélés követ.

Nekem annak idején a tanulmányi kirándulások is mindig lehetőséget adtak sok egyéb mellett a misszióra is. Ne szűnjünk meg jó példával elől járni, biztatva diákjainkat is a naponkénti igeolvasásra.

4. Dramatizált bibliai történetek

A cím alapján ez a téma az előző fejezetbe is betagozható lenne. Hogy mégis külön vettem, annak az az oka, hogy különösen fontosnak tartom, elsősorban az általános iskolák alsó tagozatán. És itt nem a diákszínjátszásra gondolok. Lehet ezt az előadást „megrendezni”, de nem ezen van a hangsúly, hanem egy-egy bibliai történet, vagy esemény dramatikus /párbeszédese/ formában való előadásán. Fontos, hogy hagyjuk, a kisebb-nagyobb diákok éljék bele magukat a Bibliában leírt történetbe, eseménybe. Ez biztos, hogy nem téveszti el hatását a nézőközönségnél sem. Arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy a Bibliában leírtakhoz ne tegyünk tartalmi kiegészítéseket.

5. Humán tárgyak, művészettörténet, ének

Itt csak arra van lehetőség, hogy néhány szempontra felhívjam a figyelmet. Az egyes szaktárgyakra vonatkozó, az aktuális tananyagot figyelembe vevő példák felsorolását egy-egy iskolai szaktárgyi munkaközösség tagjai gyűjthetik össze.

Azon tantárgyakat tanító tanárok, akik a tanórákon műalkotásokat is elemeznek, könnyebb helyzetben vannak. A művészi alkotás megragadja a befogadót. Számos költő írt istenes verseket. Műalkotásokat, zeneműveket ihletett a Biblia. Ezek értő olvasására, tanulmányozására, hallgatására kell felbátorítanunk diákjainkat. A Bibliának is vannak szépirodalmi értékű részei, de ezeket meg kell mutatni, fel kell hívni rájuk a diákok figyelmét. Az alapos bibliaismeret sokat segít.

6. Két meghatározó élményem a természettudományok és a hit kapcsolatáról

Emlékezetem szerint a nyolcvanas évek fordulóján történt, hogy meghívtak a Székelyföldre, Kovásznára, a természettudományokat tanító tanárok Nyári Egyetemére előadást tartani ezzel a címmel: hogyan tanítom a fizikát egyházi iskolában? Ezt követően néhány év múlva az Eötvös Loránd Fizikai Társulat által hagyományosan az iskolai tavaszi szünetben rendezett Országos Középiskolai Fizikatanári Ankéntnek /abban az évben éppen Hódmezővásárhelyen/ azt a címet adták: Hit és tudomány, teológusok és fizikusok párbeszéde. Ezen az ankénten, mint világ-életemben egyházi iskolában tanító tanárt, a teológusok és természettudósok előadásait követő kerek asztal megbeszélés, vita vezetésére engem kértek fel.

Csak nehezen tudom visszafogni magam, hogy a számomra több mint húsz év távolából is eleven élményekről hosszabba ne beszéljek. Főleg a kovásznai előadásom előtt volt szinte tapintható a hallgatóság soraiban az a vélekedés, hogy az egyházi iskolában biztosan másként kell, szokták a fizikát, természettudományokat tanítani, mint az önkormányzati iskolákban. pedig nyilvánvaló – és ez a természettudományok javára írandó – hogy nincs református-, vagy katolikus fizika, csak fizika van. A természeti törvények épp azért törvények, mert általánosak. Tehát ugyanazt tanítjuk az egyházi iskolában is. Van-e hát különbség? Van. De nem abban, amit tanítunk, hanem jó esetben abban, aki tanítja. Ha ugyanis bibliaolvasó, keresztyén ember a tanár, akkor meg tudja mutatni, hogy számára a természettudományok és a hit nem ellentétesek, hanem egymást kiegészítik.

Hódmezővásárhelyen előbb a felkért természettudósok és a történelmi egyházak teológusai tartottak előadást. A vitavezető számára az volt a meghatározó élmény, hogy a néhány kivételtől eltekintve már az ateista korszakban diplomát szerzett mintegy négyszáz fizikatanár nagy része számára elfogadható volt az előadók álláspontja, hogy konfrontáció helyett lehetséges egymás véleményének kölcsönös tiszteletben tartása.

7. Természettudományos tárgyak

Először is meg kell állapítanom, hogy a hazug, de hivatalos propaganda olyan mértékben átjárta nem csak a tanárok gondolkodását – egyéni véleményt a rendszer ebben a tekintetben sem tűrt meg – hogy tizenöt évvel a rendszerváltás után is némi bátorság kell ahhoz, hogy egy természettudományokat tanító tanár – akár egyházi iskolában is – valljon hitéről tanítványainak. Az intézményrendszert sem volt könnyű átalakítani – gondolok az egyházi iskolák létesítésének törvény adta lehetőségére – a gondolkodást visszafornálni azonban még nehezebb.

Az előző fejezetben azt írtam, hogy nincs református fizika, csak fizika van, jelző nélkül. Az egyházi iskolában mégis megvan a lehetősége annak, hogy a természettudományok és a hit – köztudatban még meglévő – szembenállását csökkentsük.

Hosszas előkészület után Debrecenben a Kossuth utcai templomban megismételtük a híres, először 154 éve bemutatott Foucault-féle ingakísérletet, amellyel kimutattuk a Föld forgását. Egy diák elmondta, a kórus pedig elénekelt a 19. zsoltárt, amelynek Biblia szerinti tagolásában az 5-7. versszakokban a Nap látszólagos mozgása valójában már a Föld forgására utal. Elhangzott a Nobel-díjas Szent-Györgyi Albert egyik verses imádsága, a Földről. Kémia órán pl. a sóról, vagy az erjedésről tanítva, szabad a Máté 5,13-at és a 13,33-at idézni. A kémiai ismeretek a bibliai példák jobb megértését bizonyosan elő fogják segíteni.

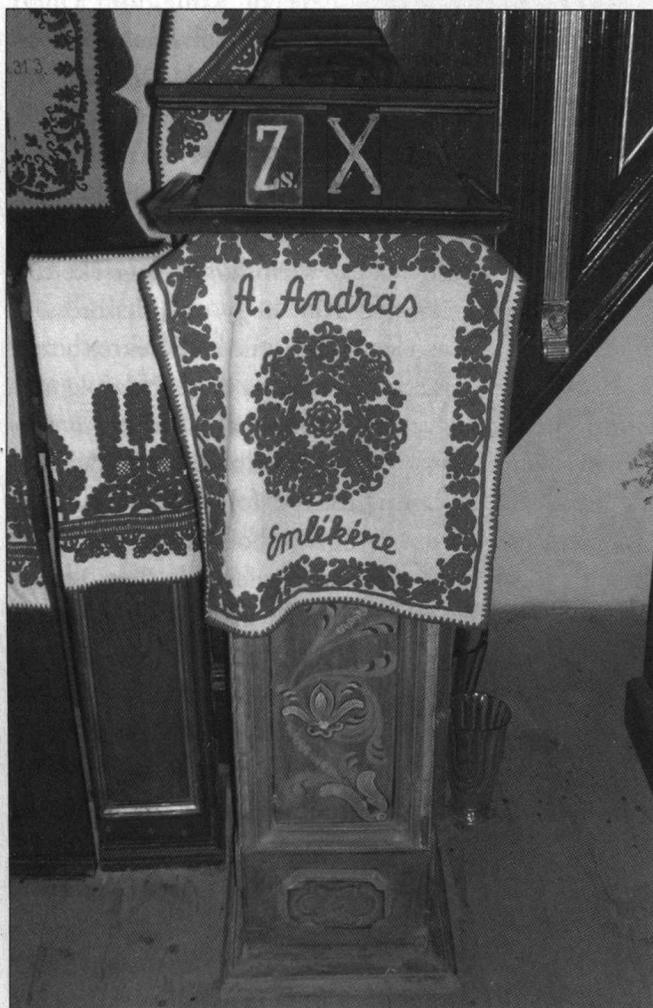
Ezek a megfontolások játszottak közre az Ásványok a Bibliában című könyvem megírásánál is, amelyben számos további példa található. Sokszor tapasztaltam diákjaim őszinte érdeklődését, amikor a természettudományok köréből vett egy-egy hasonlattal a Biblia mondanivalójának jobb megértését próbáltam elősegíteni.

8. Egy érettségi elnök tapasztalataiból

Közel harminc alkalommal voltam már különböző önkormányzati- és egyházi középiskolákban érettségi elnök. Az érettségi nyitóértekezletet mindig egy rövid igeszakasz olvasásával és hozzáfűzött néhány aktuális gondolat elmondásával szoktam kezdeni. Visszatúrással nem találkoztam, kinyilvánított egyetértéssel több helyen. Végül megemlítem, hogy irodalomból, történelemből a helyi tétel kapcsán – ahol volt – egyes költők istenes versei, vagy a reformáció – ha voltak ilyen tételek – húzásakor, jól felkészült diákok a felelet végén feltett kérdésre többször szóltak személyes hitükről is. A hittan érettségi alkalmával ez néha kérdés nélkül is kiderült.

Az iskolában a misszió nyomaira tehát rá lehet bukkanni, rajtunk is múlik, hogy ezek szaporodjanak.

(Elhangzott a Magyar Református Presbiteri Szövetség 13. Kárpát-medencei Konferenciáján (Nagyvárad, 2004. június 24-27.).)

A tordaszentlászlói református templom keresztelőmedencéje

ORTE-konferencia a Kolozsvári Református Kollégiumban

Dr. Győri L. János

A Kolozsvári Református Kollégium most visszakapott régi épülete

Az Országos Református Tanáregyesület (ORTE) évi rendes közgyűlésének és szakmai konferenciájának az idén a Kolozsvári Református Kollégium adott helyet 2004. szeptember 24-26. között. Csaknem 100 év telt el a legutóbbi kolozsvári ORTE közgyűlés óta! A Kárpát-medence különböző iskoláiból összesereglett mintegy kétszáz pedagógus – a testvéri fogadtatásnak és a színvonalas programoknak köszönhetően – a kedvezőtlen időjárás ellenére is kitűnően érezhette magát az erdélyi metropoliszban.

Aki már péntek délután megérkezett, részese lehetett a Farkas utcában a Szent György szobor felállításának 100. évfordulója alkalmából rendezett nagyszabású ünnepségnek. Míg az esti órákban az egyesület választmánya ülésezett, a folyamatosan érkező vendégek a vacsora után kötetlen beszélgetés keretében ismerkedhettek egymással a közelmúltban visszakapott ősi Kollégium épületében.

A szombat délelőtti konferenciát dr. Horkay György, az ORTE elnöke nyitotta meg, majd az egybegyűltek egy perces néma főhajtással emlékeztek Kovács Lajosra, a kolozsvári Református Pedagógiai Intézet közelmúltban elhunyt vezetőjére, akinek gazdag életútját Kállai Enikő ismertette.

A szakmai konferencia középpontjában Szabó Dezső (1879-1945) író munkássága állt. Az előadásokra a Kollégium felújított könyvtárármében került sor, ahol ez alkalommal Szabó Dezső egykori kolozsvári kollégiumi diák ránk maradt érettségi tablóját is megtekinthették a vendégek. Dr. Korsós Bálint pápai gimnáziumi igazgató *Sorskérdéseink Szabó Dezső esszéi tükrében* címmel tartott izgalmas és ötletes előadást. Baranyai Norbert, a Debreceni Kollégium Dóczy Gimnáziumának magyar tanára *Szabó Dezső és a protestantizmus* kapcsolatát ele-

mezte igen nagy alaposággal, kiemelve az író ma is aktuális megállapításait. Végül Kató Béla főjegyző *Illyefalva – jelentés az elsodort faluból; az értelmiség felelőssége* címmel a gyakorló lelkész szemszögéből értékelte a Szabó Dezső-i örökséget. Kár, hogy az idő szorossága miatt a színvonalas előadások után kérdésekre, hozzászólásokra nem nyílt lehetőség. Az előadások után Csete Örs irodagazgató az *Apáczai Közalapítvány* tevékenységéről tartott rövid tájékoztatót. A délelőtti program ezután istentisztelettel folytatódott a Farkas utcai református templomban, ahol Pap Géza, az Erdélyi Egyházkerület püspöke hirdette az Igét. Itt egy jelentős történelmi eseménynek, gróf Bánffy Miklós szobra ünnepélyes átadásának is tanúi lehettek a konferencia résztvevői. A mellszobrot egy budapesti szobrászművész adományozta az Erdélyi Egyházkerületnek, azzal a céllal, hogy azt a közeljövőben alapítandó, az erdélyi író munkásságát bemutató emlékhelyen helyezze majd el.

A délelőtti programot az ORTE közgyűlése zárta. Ennek középpontjában dr. Horkay György elnöki beszámolója állt, aki örömmel számolt be az egyesület növekvő taglétszámáról, az ORTE agárdi és miskolctapolcai üdülői iránt megnyilvánuló érdeklődésről és az

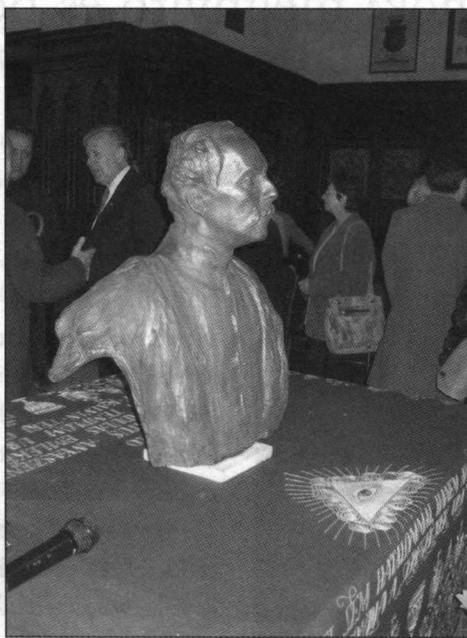
egyesület rendezett anyagi helyzetéről. Az elnök külön kiemelte az Apáczai Közalapítvány most már hagyományosnak tekinthető támogatását, mely az ORTE konferenciáit követő, a határon túl tevékenykedő magyar református pedagógusok számára szervezett szakmai hét költségeit biztosítja.

Ebéd után a Kolozsvári Protestáns Teológia dísztermében dr. Juhász Tamás professzor az intézet munkájáról tartott tájékoztatót, majd Tolnai István és Kató Levente tanügyi tanácsosok a partiumi és az erdélyi református közoktatási intézmények helyzetét ismertették. Ezt követően a vendégek kisebb csoportokban városnéző sétára indultak.

Megtekintették a Szent Mihály templomot, Mátyás király szülőházát, a Mátyás-szobrot, a Szent György-szobrot, a főtér palotáit, a Szervátiusz-kiállítást, s a kitartóbbak a szemerkélő esővel dacolva a Házsongárdi temetőt is. A városnézés végén dr. Molnár János teológiai professzor a Babes-Bolyai Tudományegyetem Református Tanárképző Karának munkájával ismertette meg az érdeklődőket.

Vacsora után a vendéglátó Kolozsvári Református Kollégium mutatkozott be. Székely Árpád igazgató rövid bevezetője után az intézet kórusának és szavalóinak igényesen összeállított kulturális műsorában gyönyörködhettek a vendégek. Végül a fárasztó napot fogadás zárta, ahol újra lehetőség nyílt a személyes eszmecsere.

Vasárnap kalotaszegi kirándulásra került sor. Dél előtt Tordaszentlászlót kereste föl a nagyszámú vendégsereg. Itt először Boldizsár Zeyk Imre nyugalmazott tanár tartott érdekes előadást a környék múltjáról és jelenéről,

Gr. Bánffy Miklós szobra (Kisfaludy Stróbl Zsigmond alkotása alapján)

majd a résztvevők kisebb csoportokban tekintették meg a község nevezetességeit (kastély, művelődési ház, falumúzeum, templom, iskola). Az istentiszteleten Szőke Zoltán esperes hirdette az Igét, majd az együttlet közös ebédrel ért véget. Ebéd után még Körösfő nevezetességével ismerkedhettek mindazok, akiknek nem volt nagyon sietős a hazafelé vezető útjuk.

A következő napokban, hétfőtől péntekig, a határon túli református oktatási intézmények tanárai szakmai héten vehettek részt az ORTE szervezésében, ugyancsak Kolozsváron. A gazdag programban az óralátogatások mellett bonchidai, marosvásárhelyi

és nagyenyedi tanulmányi kirándulás is szerepelt.

Az ORTE idei kolozsvári rendezvénye is azt bizonyítja, hogy az egyesület évenként más-más református iskolában megrendezésre kerülő konferenciája mára a Kárpát-medence református tanárainak legjelentősebb seregszemléjévé vált. Illesse köszönet a szervezőket fáradtságukért, a konferencia áldásaiért pedig legyen dicsőség mindenk előtt Istennek!

A Kolozsvári Református Kollégium gimnazistáinak műsorából

ORTE elnöki megnyitó és beszámoló

(szerkesztett formában)

Dr. Horkay György

Dr. Horkay György, az ORTE elnöke

Gsaknem 100 esztendő telt el a legutóbbi kolozsvári ORTE közgyűlés óta. 1907. május 23-án itt gyűltek össze mindazok, akik a református közoktatást a szívükön viselték. Ezt az időszakot, a kezdeti éveket az ORTE története mint az egyesület virágkorát tartja számon.

Most újra itt lehetünk, mindenekelőtt Kovács Lajos, a romániai Református Pedagógiai Intézet igazgatója jóvoltából. Kovács Lajos volt a lelke, motorja az ORTE erdélyi és partiumi szervezési munkájának. Több mint 100 pedagógust szólított meg és hívott el közénk. Emlékezzünk rá és életére, kiemelkedő munkásságára Isten iránti hálával.

Konferenciával egybekötött közgyűlésre ez évben is azért gyűltünk össze, hogy egymás hite által erősödjünk, kicseréljük tapasztalatainkat, tanuljunk egymástól és igyekezzünk mindent megtenni az eredményes, református szellemiségű nevelésért, oktatásért - határainkon innen és túl.

Az Országos Református Tanáregyesület összefogja a református tanügy iránt érdeklődő, azért tenni akaró személyeket és szervezeteket, ezáltal erősíteni kívánja a református iskolák evangéliumi protestáns szellemét, hogy azok a jelenkor kívánalmainak mindenben megfeleljenek és történeti múltjukhoz híven nemzeti hivatásukat betöltsék.

Az egyesület az állami és a református nevelés és oktatás ügyét véleményével, javaslataival segíti. Így pl. jeleztük észrevételeinket a NAT-tal és a közoktatási törvény módosítással kapcsolatban az Oktatási Minisztérium felé.

Tagtársaink érdekeit képviseljük, részükre – lehetőség szerint – kedvezményeket igyekszünk nyújtani. Így segítjük tagjaink pihenését, üdülését a miskolctapolcai és az agárdi apartmanban. Az egyesület két kis üdülőjét önköltséges, szolid áron vehetik igénybe tagjaink. Egy nagy- és egy kisszoba található mindkét üdülőben. A szépen felszerelt miskolctapolcai üdülő a helgyoldalon található, közel a barlangfürdőhöz, szép környezetben. Télen-nyáron várja a pihenni vágyó vendégeket. Az agárdi üdülönk gondozott, nagy kerttel rendelkezik, a tóparti strand közel található, de az épület nincs téliesítve. Mindkét üdülő a nyári hónapokban – heti ciklusokban – teljesen ki van használva, nagy az érdeklődés, jó előre kell helyet biztosítani.

Az egyesület részt vesz a Protestáns Nevelők Nemzetközi Szervezetének (Internationaler Verband Evangelischer Erzieher), az IV-nek a munkájában és képviseli hazánk református és evangélikus pedagógusait.

Továbbra is támogatjuk a Magyar Református Nevelés c. szakmai folyóirat eljuttatását minden tagtársunkhoz. A folyóiratból tájékozódhatnak tagtársaink az Egyesület életéről, tervezett rendezvényeiről is.

A 2003. szeptember 26-28 közötti sikeres pécsi konferencia és az ezzel együtt tartott közgyűlés óta történetekről a következőket kell kiemelni:

2003. december 19-én rendkívüli közgyűlést kellett összehívni. Újlaki Erzsébet alelnök lemondása folytán szükségessé vált az egyik alelnöki poszt betöltése. Az alelnöki teendőket ideiglenesen, a választmány felkérésére addig is Horkay Anna látta el, aki a jelölést írásban elfogadta.

Szükségessé vált továbbá a számvizsgáló bizottság tagjainak a közgyűlés által történő megválasztása. A szám-

vizsgáló bizottság tagjainak Muzsnai László, Mónus Béla Péter és Szokonyáné Berecz Eszter tagokat javasolta a közgyűlés.

A közgyűlés Horkay Anna tagot alelnöknek, Mónus Béla Péter, Muzsnai László és Szokonyáné Berecz Eszter tagtársainkat a számvizsgáló bizottság tagjainak megválasztotta.

Az egyesület közhasznúvá tételéhez módosítani kellett az Alapszabályunkat.

Dr. Veress Bertalan egyesületi ügyész tájékoztatta a közgyűlést arról, hogy módosítani kell a vezető szervek ülésének nyilvánosságára vonatkozó rendelkezéseket. Másrészt szükséges pontosítani, hogy a tisztségviselők megbízatása, a választási ciklus hány évre szól. Ezen változtatásokat a rendkívüli közgyűlés egyhangúlag elfogadta.

Ezután az elnök beszámolt a 2003. év gazdálkodásáról és a 2004. évi költségvetési tervről.

A 2003. évi egyesületi bevételek a Zsinat elnökségének támogatásából, az Oktatási Minisztériumhoz és az Apáczai Közalapítványhoz benyújtott eredményes pályázati összegből, a tagdíjakból és egyéb kisebb támogatásokból tevődött össze mindösszesen 3.067.810 Ft összegben.

Az Oktatási Minisztérium támogatása 750000 forint volt. Az egyesület az előírt határidőre (2004. január 31.) az OM felé elszámolt.

Az Apáczai Közalapítvánnyal az évek során gyümölcsöző kapcsolat alakult ki, tőlük a pályázott összeget (920.000 Ft) maradéktalanul megkaptuk és azzal határidőre elszámoltunk.

A bevételi tervek között szerepelt a Miniszterelnöki Hivataltól (MEH) pályázott 600.000 Ft. Ezt a MEH elutasította azzal az indokkal, hogy egyesületünk nem közhasznú. Ezért kellett a közhasznúságot elérni. A bíróságtól megérkezett végzés szerint szervezetünk közhasznúvá vált. 2004. január 26-tal ez a döntés jogerőre emelkedett.

A kiadások egy része fenntartásra (rezsiköltségek, az üdülők felújítása, postaköltség, irodaszer) más része működésre lett fordítva. A legjelentősebb kiadás a pécsi konferenciával kapcsolatos útiköltség, a szállás és étkezés költsége. Ezen költségek jelentősen meghaladták a tervezett összeget. Ennek oka a pécsi konferencia sikere volt, azaz a vártnál több tagtársunk tisztelte meg részvételével a konferenciát. Az eddigi gyakorlathoz híven a határainkon túli résztvevők teljes költségét átvállalta az ORTE. Az Apáczai Közalapítvány pályázatán elnyert, előbb említett 920.000 Ft a határainkon túli tagtársaink teljes költségét nem fedezte.

A regionális szervezetek támogatására szánt összeggel 2003-ban a Debreceni Református Kollégiumban meg-

rendezett Reményik Sándor Konferencia költségeihez járultunk hozzá 100.000 forint értékben.

Az összes kiadás 2003-ban 3.073.239 Ft. A néhány ezer Ft-os túllépést az előző évi maradvány fedezte.

Az elnök képviselte az ORTE-t a Nemzeti Civil Alapprogram (NCA) eddigi rendezvényein. Részt vett az országos működésű civil szervezetek (kulturális tevékenység, oktatás-nevelés, határon túli magyarsággal kapcsolatos tevékenység) tanácsi tagot választó elektori gyűlésén és felkerült a jelölt-listára. Valószínű ennek szerepe volt abban, hogy az Egyesület sikerrel pályázott az NCA által meghirdetett működési pályázaton: 1.200.000 Ft-ot nyertünk. E mellett a Zsinat támogatása (1.000.000 Ft) és ebben az évben is az Apáczai Közalapítványtól elnyert támogatás (788.000 Ft) teszi lehetővé működésünket és ennek a konferenciának a megrendezését. Máshonnan (OM, Illyés Közalapítvány, MEH stb.) nem nyertünk támogatást, így a tervezett 4.770.000 Ft bevételt meg sem fogjuk közelíteni. Ez elég sajnálatos, mert nagy szükség lenne az agárdi apartman felújítására, berendezésének javítására, a bútorzat pótlására, bővítésére. Ezen kívül az irodai eszközpark modernizálását is meg kellene oldani, fénymásológépet is kellene vásárolni. A szűkös keretek miatt a beszerzést részben el kell halasztani.

Az elnök jelentette a Közgyűlésnek, hogy a most ismertetett 2003. évi költségvetési beszámolót és a 2004. évi tervezetet a választmány 2004. január 31-i gyűlésén egyhangúlag elfogadta.

A közgyűlés előtti napon a választmány ülése tagfelvétellel zárult: 26 hazai és határon túli, valamint két pártoló tag felvételéről döntött a választmány.

Az elmúlt négy év alatt a taglétszám 250 főről 400 felé emelkedett. A határainkon túli tagtársak száma mintegy 100 fő. Tovább folytatjuk a szervező munkát, a tagépítést.

Emlékeztette még az elnök a közgyűlést arra, hogy a vezetőségnek az Alapszabályban rögzített négy éves megbízása a jövő évben lejár. A következő közgyűlés 2005. szeptemberében tehát tisztújító közgyűlés lesz – előzetes elképzelés szerint Hódmezővásárhelyen. Az elnök bejelentette, hogy újabb négy éves ciklusra az elnöki feladatokat már nem tudja vállalni.

(Elhangzott az ORTE közgyűlésén, 2004. szeptember 24. Kolozsvárott. A Közgyűlés az elnöki beszámolót elfogadta.)

Szabó Dezső és a protestantizmus

Baranyai Norbert

Baranyai Norbert

„...ott bennem, életem legmélyén, legédesebb kacagásaim, legforróbb sírásaim tisztásán áll a világ közepe: a kolozsvári Farkas ucca. A farkasuccai református kollégium, mellette az ősi templom. Ott kaptam az élet alapízeit, szemem messziségét s örök irányát a lendülő szárnyaknak. Az anyám, a kolozsvári temető és a református kollégium fia vagyok.” Így vall indíttatásának és küldetéstudatának gyökereiről a XX. századi magyar irodalom egyik legkülönösebb és máig is nagy vitákat kavarázó személyisége, Szabó Dezső. Csakúgy, mint kortársai közül több alkotó – pl. Ady Endre, Móricz Zsigmond – esetében, Szabó Dezsővel kapcsolatban is kijelenthető, hogy az íróvá érés folyamata elképzelhetetlen lett volna a protestantizmus, szűkebb értelemben a magyar kálvinizmus szellemi formáló hatása nélkül. Ahogyan az imént idézett önvallomása is utal rá, Szabó Dezső esetében is elsődleges szerepet játszott ebben a család erős kötődése a protestáns hagyományokhoz, mely lelki-szellemi örökséget aztán a kolozsvári kollégiumban eltöltött 12 esztendő mélyített el igazán. Az író életművét vizsgálva a református szel-

lemiség hatása természetesen nemcsak abban ragadható meg, hogy alkotásaiban pl. gyakran bibliai motívumokra építi történeteit, vagy hogy számos művében problematizálja a református papi hivatás lehetőségeit. A magyar kálvinizmus kulturális hagyománya ugyanis Szabó Dezső egész alkotói-közéleti magatartását átjárja: ennek köszönhető, hogy öntudatos, saját igazáért a legvégsőkig harcolni kész tanítóként (szinte prédikátorként) igyekezett megszólítani az olvasóközönséget. Szabó Dezső és a protestantizmus kapcsolatának vizsgálata tehát egy olyan szerteágazó elemzést igényelne, amely messze meghaladná az itt elhangzó előadás kereteit. Éppen ezért a továbbiakban kénytelen vagyok némileg leszűkíteni a címben megfogalmazott kérdésfelvetést egy olyan területre, melynek áttekintése, ha nem is ad átfogó képet, de talán érzékeltetni képes azt, hogy miképpen gondolkodott Szabó Dezső a protestantizmus történelmi-társadalmi küldetéséről.

Előadásomban három olyan, az életút különböző időszakában keletkezett esszét kívánok áttekinteni, melyek mindegyike a magyar protestantizmus kérdéskörének vizsgálatával foglalkozott. Mielőtt azonban erre sor kerülne, mindenképpen érdemes még röviden néhány megállapítást tenni Szabó Dezső eszmerendszerének, ideológiájának általános jellemzőire vonatkozóan, hiszen ennek tisztázása nélkül nem igazán válhatnak értelmezhetővé az író protestantizmusról vallott gondolatai.

Elsődlegesen arról kell néhány szót ejteni, hogy miképpen tekintett Szabó Dezső általában a keresztyénségre, hiszen ez komoly mértékben befolyásolta a protestantizmus kapcsán körvonalazódó elképzeléseit is. Az író mai napig is legjelentősebb monográfusa, Gombos Gyula írja róla, hogy Szabó Dezső „a 19. század két nagy igénye, az egyén és a közösség közül a közösséget választotta minden fenntartás nélkül.” A történelem csődjének tartotta az individualizmus 18-19. századi térnyerését, mely megbontotta az Európában és az egyes népek életében korábban megtapasztalt kollektív rendet. Ez a középkorra jellemző „lelki egység” egyértelműen a keresztyénség egyetemes hitbeli és szellemi teljesítményeként értékelődik Szabó Dezső ideológiájában. Ennek köszönhető, hogy a keresztyénségben nem az Istennel való közösség hitelménye, hanem annak kulturális és társadalomformáló ereje ragadta meg: azaz sem a katolicizmusban, sem a protestantizmusban nem Istent

kereste igazán, hanem azt az eszmeiséget, mely képes volt kollektív egységet teremteni egy-egy nemzetben belül és az egyes országok között. Ahogyan Kósa László megállapítja az író Isten-élményéről: „Szabó Dezső Istene egykor megteremtette az embert, aztán rábízta a többi emberért, a közösségért való munkálkodást, ami a magyar protestantizmus esetében nem más, mint a másik magyar ember és a magyarság mint közösség szolgálata.” Az egyén és közösség ellentétét feltételező gondolatrendszer sajátos történelemszemléletet eredményezett Szabó Dezső esetében. Az emberiség történelmét állandó periodikus változásként szemlélte, melyben egymást váltják az ún. individuális és kollektív korok. Saját korát az előbbihez sorolta, s úgy tartotta, hogy csak átmeneti időszaknak tekinthető a következő, áhított közösségi rend eljövetele előtt. Lehet természetesen e történelmi tudat hamisságát, leegyszerűsítő általánosításait kritikával illetni, azonban Szabó Dezső műveit olvasva nem biztos, hogy ez a legcélszerűbb hozzáállás. Esetében inkább az válik érdekessé, hogy milyen szándékkal értelmezi át az általa vizsgált eseményeket, társadalmi jelenségeket. Szabó Dezső nézeteit nem célszerű, sőt nem is igazán lehetséges összevetni a történelem „igazságaival”, mivel eszméi elsősorban nyelvi-gondolati konstrukcióknak és nem valóssá vált tényeknek tekinthetők. Ahogyan Bertha Zoltán megállapítja ezzel kapcsolatosan: „A Szabó Dezső-i alternatíva, mint olyan, éppen attól alternatíva, hogy nem vált (válik) azonossá a történelmi megvalósultsággal. Szabó Dezső elképzelése a magyar demokráciáról nem bukhatott meg, hiszen semmi sem valósult meg belőle. Ezzel szemben olyan szellemi, gondolati válaszadás, bírálat, lehetőségek, amely gyakori alkalmat, ösztönzést, támasztékot nyújthat a megvalósult állapotok egyfajta értelmes revíziójára.”

Szabó Dezső bármilyen témájú vagy műfajú alkotásának értelmezéséről legyen is szó – beleértve ebbe a protestantizmusról írott esszéit is –, mindenképpen tisztázni szükséges, hogy miképpen tekintett írójuk ön maga alkotói szerepére és küldetésére. Furcsa paradoxon jellemzi ugyanis e tekintetben Szabó Dezső gondolkodását: míg az egyén megnövekedett jelentőségét, az énkultuszt másokban kíméletlenül elítélte, addig saját maga esetében ezt szinte elviselhetetlen mértékűvé növesztette. Egész életművét átható zseni-öntudata több forrásból is táplálkozott: Nietzschének a korban népszerű filozófiája és a XIX. századi romantika művészfelfogása mellett jelentős hatást gyakorolt rá a 16-17. századi protestáns prédikátorok hivatástudata és magatartása is. Ez utóbbi jelentette számára a tökéletes eszményképet, hiszen az a szerep, mely a (hívó) közös-

ség szellemi-hitbeli vezetését töltötte be, Szabó Dezső alkotói mentalitásához mindvégig igen közel állt. Ezen küldetéstudatnak köszönhető, hogy minden esetben a maga igazában tökéletesen bízó, prófétikus öntudattal szólal meg az alkotó személyiség bármilyen témáról legyen is szó. Ennek érdekében hozza létre azt a műveit meghatározó expresszív nyelvet, amely az érzelmi felfokozottság, a személyes érintettség és a szenvedélyes igazmondás képzetének megteremtésével igyekszik egyrészt igazolni a mondottakat, másrészt – és ami talán fontosabb – reakcióra készíteni az olvasókat.

Ezen megállapításokat szem előtt tartva érdemes a továbbiakban rátérni előadásom konkrét témájára, s tüzetesebben szemügyre venni, hogy miképpen vélekedett Szabó Dezső a protestantizmusról. Ahogyan azt a bevezetőben már említettem, e feladatnak három, az életműből némileg önkényesen kiemelt esszé alapján kívánok eleget tenni. E három szöveg a következő: az 1913-ban *A magyar protestantizmus problémája* címmel megjelent rövid, pamflet jellegű írás, az 1926-ban napvilágot látott hosszúságú értekezés, mely az előzővel szinte teljesen azonos címet kapott (*A magyar protestantizmus problémái*), végezetül pedig az utolsó áttekintésre szánt alkotás az 1939-es keltezésű *A magyar református öntudat mozgósítása*. Az esszék kiválasztását az indokolta, hogy egyrészt az életút különböző fázisaiban születtek, másrészt pedig mindegyik olyan karakteres kritikáját nyújtja a hazai kálvinizmus életének, amely alkalmassá teszi őket a jelenkori aktualitások iránt érdeklődő újraolvasásra.

Kiindulásképpen annak tisztázása válik szükségesszerűvé, hogy mit is értett pontosan Szabó Dezső a protestantizmus fogalmán. A látszólag egyértelmű kifejezés jelentése ugyanis az író eszmerendszerében a szó hétköznapi értelméhez képest nagymértékben módosult. Először is a protestantizmus terminus minden egyes esszéjében a kálvinizmus szinonimájaként nyer értelmet, hiszen Szabó Dezső szerint a magyar történelemben egyértelműen a református irányzat játszott a legbefolyásosabb szerepet.

Mindezen túlmenően azonban a protestantizmus jóval többet jelent számára egy a 16. században születő vallási reformmozgalomnál. Nem hitbeli, dogmatikai, nem felekezeti kérdés: ideológiájában a protestantizmus sokkal átfogóbb és általánosabb és alapvetően *nemzeti* kategória. A következőket írja erről: „A protestantizmus elterjedése csak kisebb arányban vallási jellegű. Egyetemes jelentésében: az egész ország, a föld, az állam, az egész magyarságon teremtett élet visszabóditása a magyarság

szerves érdekeibe, fejlődésébe.” Még világosabbá válik e fogalomhasználatnak az összetettsége, ha figyelembe vesszük, milyen történelmi szerepet tulajdonított Szabó Dezső a kálvinizmusnak. Elsőként azt emeli ki, hogy a kálvini reformáció tette igazán magyarrá a keresztyén-séget azáltal, hogy az anyanyelven való prédikálás „felszabadította az ősi magyar pszichét” a hit számára. Mivel a protestantizmus magyar vallássá lett, ez védelmet is jelentett bármilyen idegen eredetű kulturális elnyomás ellen. Ezzel együtt természetesen a kálvinizmus a nemzeti szabadság letéteményesévé is vált, hiszen csakis gazdaságilag, politikailag és kulturálisan független nemzetként képzelhető el a magyarságnak a lelki kiteljesedése. A protestantizmus hazai terjedésének köszönhető még az író megállapítása szerint a demokratikus elv eszméjének térhódítása is: a presbiteri szisztémára épülő református egyház szolgált ugyanis ehhez mintaként az állam számára. Végezetül a magyar protestantizmus talán legfontosabb történelmi feladatának tulajdonítja azt a sajátosságát, hogy állandó kapcsolatot tartott fenn Európa legmodernebb politikai és kulturális törekvéseivel, s ennek köszönhetően mindig sikeresen tette azokat a magyarság sajátjává. A következőket írja ezzel kapcsolatban: [a protestantizmus] „éberül vigyázza a nyugati kultúra újabb és újabb terméseit s azokat folyton-folyvást beasszimilálja a magyar életnek eszközei közé és így

a magyarságot mindig benne tartja Európa legújabb szellemi horizontjában.”

A protestantizmus történelmi szerepének iméntiekben vázolt elgondolása Szabó Dezső esszéiben mindig saját korának viszonyaival szembesül. Az összehasonlítás eredményeképpen minden esetben arra jut a szerző, hogy a XX. századra a magyar református egyház olyan súlyos válságba jutott, mely akár jövőbeli létezését is fenyegeti. Ennek érdekében kívánja figyelmeztetni a korabeli protestánsokat (különösen az egyház vezetőségét), amit elsősorban a kíméletlen bíráló, az önismertre ébresztő szatirikus hangvétel és a reformokat sürgető mozgósító szándék által kíván véghezvinni. A továbbiakban ennek megfelelően azt kívánom röviden számba venni, hogy mit tartott Szabó Dezső a protestantizmus korabeli életében a legsúlyosabb hibának és a legsürgősebben orvoslásra váró problémának. Ezen áttekintésben a gondolatokat „rekonstruáló” szándék mellett az vezet elsősorban, hogy kiemeljem Szabó Dezső azon kritikai megjegyzéseit, melyek a mai napig sem veszítették érvényüket református egyházunk mindennapjait illetően.

A három vizsgált esszé közül az időben legkorábbi írás általános, ám annál keményebb bírálatot fogalmaz meg a protestantizmus korabeli állapotára vonatkozóan. 4 pontban összegzi a XX. századi református egyház – ahogyan ő nevezi – „gyökérbetegségét”:

- „1. Minden akció negatív, csak azért is tett a katolicizmus ellen.
2. A leghatártalanabban általános szavak és mondatok abszolút tartalmatlansága. A magyar protestantizmusnak nincs többé pozitív mondanivalója.
3. Valami bántó ízléstelenség a külső gesztusokban, hangban, mimikában.
4. A modern gondolatok és a katolicizmus szimmetrikusan egyforma, sunyi gyűlölete.”

Az ily módon kiüresedett és célját veszített protestantizmus nem képes tehát megszólítani a hívek közösségét, ami a prédikációközpontú liturgiára épülő református felekezet számára különösen komoly problémát jelent. A következőképp értékeli Szabó Dezső ezt a helyzetet (az idézet egyébként tökéletesen jellemzi a szerző kíméletlenül gúnyos stílusát is): „Hallgass végig ezer kálvinista prédikációt: 990 bibliai frázisok, puffogó nagy mondások s háromszáz év óta elvénhedt természeti képek ostoba keveréke, mely lelki tunyaságra és ízléstelenségre zülleszt. Mert a protestáns papság – kevés kivétellel – hibetetlenül műveletlen és szellemileg alacsony nivójú. A megürült protestantizmus nem tud lelkészeinek pozitív tartalmat, nagy életet kialakító emóciókat adni.”

Szabó Dezső osztályának érettségi tablója
a Farkas utcai Kollégiumban

A lelkészképzés és a prédikációs stílus hiányosságainak taglalása a másik két esszében is központi szerepet játszik. A század elejének faluba kerülő papsága esetében öt olyan veszélyt lát, amelyet mindenáron el kellene kerülnie a kezdő lelkészeknek. Nem szabad – Szabó Dezső szóhasználatával élve – „kegy-férgekké” válniuk, akik érzéketlenül a falu szociális problémái iránt csak az örök üdvösség elnyerésére koncentrálnak tevékenységüket. Nem szabad tudományos munkájukba feledkező és a műveletlen falubelieket lenéző „szorgalomgépekké” lenniük, mint ahogy a pattogó frázisú, Biblia-kocsis magatartástól is óvakodniuk kell, akik – megint csak Szabó Dezsőt idézve – „lelki cowboyokként” üres közhelyekkel intéznek el minden problémát. Végezetül a lelkészeknek el kell kerülniük, hogy gazdálkodó „trágya-papokká”, vagy a minden kihívástól és konfliktustól menekülő „mimóza-papokká” legyenek.

A prédikációkkal kapcsolatban szintén több olyan bíráló megjegyzése van Szabó Dezsőnek, amelyek a hívekkel való kölcsönös párbeszéd kialakítása érdekében a változtatás szükségére figyelmeztetnek. A szószéki beszédek egyik legnagyobb hibájának a megfoghatatlan elvontságot tartja, ami képtelen a mindennapi életben lelki útmutatást adni az egyszerű gyülekezeti tagok számára. A másik véglet a prédikációs „szép beszéd”, melyben a lelkész a „rétori cicomák ledér keresése” által csak tartalmatlan közhelyekkel próbál a gyülekezet felé fordulni. Hasonlóan problematikus Szabó Dezső szerint a Biblia önmagáért való magyarázata, amelynek során a pap teljesen mellőzi a jelenre való alkalmazás egyébként szükségszerű retorikai követelményét. Az utolsó megbírált prédikáció-típusban pedig azt kifogásolja, hogy sokszor önmagától értetődő gondolatok vég nélküli magyarázgatásának kísértésébe esnek lelkészek: *„egy különben kiváló délvidéki református pap például két vasárnapra terjedő prédikációban az argumentumok óriási halmazával bizonyította, hogy: az élet küzdelem. Ha előbb megkérdez egy négyéves gyereket, aki még az életen kívül, vagy egy kilencven éves paralitikust, aki már az életen kívül van, azok rögtön megmondták volna neki s annyi fáradságot meg lehetett volna takarítani.”*

A lelkészi munka minőségi javításához Szabó Dezső szerint elsősorban a teológiai oktatás reformját kell végrehajtani. Először is úgy véli, hogy jelentős mértékben át kellene szervezni a lelkészképzés tananyagát. Míg a vallás- és egyháztörténeti tanulmányokra nagy hangsúlyt fektetne, addig pl. a görög és héber nyelv tanítását teljesen száműzné a teológia anyagából. Ehelyett viszont olyan képzéseket javasol, amelyek gyakorlatiasabb

lelkészi munkára készítenék fel a teológusokat: így pl. a falura kerülő papság számára olyan néprajzi, szociológiai és helytörténeti jellegű kurzusokat javasol, amelyek mélyebben megismertetik velük azt a világot, ahol missziós tevékenységet kell majd folytatniuk. Külön érdekesség, hogy a lelkészfeleségek számára kötelezően előírna egy egyéves „tanfolyamot”. S bár természetesen sok olyan elgondolás van e Szabó Dezső-i felvetések között, amelyek ma már talán kevésbé állják meg helyüket, azonban alapvető irányultságukat tekintve javaslatai mind a mai napig érvényesnek tekinthetők. Az az elképzelés, mely szerint a termékeny párbeszéd érdekében alkalmazkodni kell tágabb értelemben a kor és szűkebb értelemben az adott beszédhelyzethez viszonyaihoz, ma is alapvető szempontot kell, hogy jelentessen a protestáns egyházak missziójában.

Szabó Dezsőnek a protestantizmussal szemben megfogalmazott kritikája természetesen nemcsak a lelkészképzés problémájára szűkíthető le. A korabeli református egyház egyik legnagyobb hibájaként tartotta számon, hogy – az általam már korábbiakban vázolt – történelmi küldetését feladta, azáltal, hogy legitimálta a korábbi nagy ellenféllel, a Habsburg-dinasztiával való, 1867-es kiegyezést. Mindezekkel együtt szerinte a protestantizmus lemondott arról a kulturális küldetéséről is, mellyel a modernebb törekvéseket a magyarság számára korábban hozzáférhetővé tette. Nem kétséges ugyan, hogy sok igazságot tartalmaznak e XIX-XX. századi protestantizmusra vonatkozó kritikai megjegyzések, azonban mindenképpen látnunk kell, hogy Szabó Dezső nem véletlenül bírálja éppen ezekkel az érvekkel a református felekezetet. Esszéinek kritikája mögött ugyanis szinte minden esetben olyan előfeltevésekre épül szándék húzódik meg, amelyek valamilyen konkrét cél érdekében láttatják úgy a protestantizmust, ahogyan az az író számára a legmegfelelőbb. Az 1913-as korai esszében pl. azért annyira erős a bírálat, mert a szociáldemokrácia hazánkban akkor még idegen ideológiájával kívánta szövetségre léptetni a protestantizmust Hasonlóan preconcepciózus a másik két esszé gondolatmenete is: az 1926-os, *Magyar protestantizmus problémái* az akkoriban politikailag teljesen magára maradt, bal- és jobboldaltól egyaránt elzárkózó Szabó Dezső számára próbált szövetségest keresni a református egyházban: ehhez be kellett bizonyítania, hogy az egyház válságának orvoslása csakis az általa elképzelt reformokkal mehet végbe. Az 1939-es írás pedig elsősorban a Szabó Dezső-i eszmerendszer egy régi gondolatának beteljesítését várta az református felekezettől: nevezetesen a falubeli parasztság szellemi-lelki felemelését, megmentését az egész nem-

zet érdekében. Mivel az egyházban időközben tért hódító és egyre népszerűbb kegyességi hullám ezt a munkát nem tartotta igazán fontosnak, az esszé két célnak próbált megfelelni: egyrészt a lelkészképzés átalakítására tett – a korábbiakban már tárgyalt – javaslataival a parasztság körében végzett munkát szorgalmazta, másrészt gúnyos, már-már sértő kritikájával igyekezett kipellengérezni a korabeli pietisztikus törekvéseket. Egy rövid részlet ez utóbbi érzékeltetéseképpen: „*A magyarság ezer hívása nem jut el a túlvilágba átlógatott füleikbe s Isten dezertálásának tekintenek egy áldozatos feladat-élet révén továbbfolytatódó élet, erő és védelem lenni mások életében. Ilyen földi dolgokra rá sem érnek: minden kezük minden pillanatban áhítat-pedróvel pödri lelkiüket az Ítéletnap nagy toálettjére. (...) Ó, milyen undorító ez a minden állatnál állatabb férgeseké! Folytonosan kifordított szemük fehérszínűvel, ájtat-rekedt hangjuk szent diünnögésével, vagy minden hangszálatuk tótágasító pátozásával állandó meddő és üres bibliai frazeológiájukkal. És milyen apró kopott, szegény és hülye kenetenyvel próbálják áhítat-lépre fogni a hitetlen legyecskéket.*”

Az előfeltevésekre épülő bírálat szubjektív elfogultságai ellenére sem szabad Szabó Dezső protestantizmusról kialakított véleményét korszerűtlennek és épp ezért elvetendőnek minősítenünk. Lehetséges, hogy a protestantizmus eltűnésére vonatkozó jóslatai (egyelőre legalábbis) nem

teljesültek, azonban, ahogy az talán rendkívül vázlatos áttekintéséből is kiderült, számos olyan kérdést vetett fel írásában, amelyre a válaszadás kényszere ma talán aktuálisabb, mint valaha. A szókimondó bírálat és a bajok okait feltárni igyekvő szándék mindenképpen útmutatóként szolgálhat a mindenkori református keresztyénség számára, amely sokszor esett/esik abba a hibába, hogy nem akar, vagy nem mer szembenézni saját problémáival. Ha a kritika nem rombolni kíván, hanem reális önismeretre próbál serkenteni – még ha ezt a már-már irgalmatlannak tetsző provokációval éri is el –, az mindenképpen az egyház épülését szolgálhatja hosszú távon. Szabó Dezső soha nem a kívülálló megvető lenézésével és a protestantizmust tönkretenni akaró szándékkal ostromozta saját felekezetét, hanem sokkal inkább az az aggodalom vezette őt bírálatában, amelyet a református szellemi örökségen felnőtt, felelősségteljes gondolkodó érzett egyháza jövője iránt (gondoljunk csak Ady, de akár Szabó Dezső hasonló felfogásra épülő magyarságélményére).

Bogárdi Szabó István jegyezte meg egy közel tíz évvel ezelőtti tanulmányában, hogy a református egyház részéről a válasz sajnos még mind mai napig késik Szabó Dezső nagyon is aktuális felvetéseire. Talán itt lenne az ideje, hogy egy hosszú időn át elhallgatott és méltatlanul mellőzött író kritikus szemüvegén keresztül tartsunk, mi mai református keresztyének egyszerre személyes és közösségi önvizsgálatot. Talán nem túlzás azt kijelenteni, hogy ma is égető szükségünk van egy olyan író gondolataira, aki a református keresztyén örökség minden időben aktuális feladatáról a következő sorokat hagyta hátra az utókornak: „*Isten tehát a Kegyelmet, a megigazolást egy végtelen fejlődés folyamatában helyezte el az ember-világba. Tehát: a reformáció nem zárult le Kálvin vagy Luther szemlebhúnyásával. A reformáció örök folyamat, volt mindig és lesz mindig. A reformáció a folyton szélesebb emberi horizontban, több anyagi eszközzel, bonyolultabb történelmi problémákban meg-megújuló ember küzdelme az isteni képmás teljesülése felé. Ami 400 évvel még fegyvert, eszközt jelenthetett az embernek a kegyelemért folytatott életharcban, az ma lehet elévült akadály, lesúlyosító nyűg. (...) A reformáció nagy cselekvési szabadság és szabadon vizsgáló elme: bármikor kidobhatja az elévült vagy károsá lett eszközöket. A reformáció folytonos éberség: folytonos szerves beigazolás a modern gondolkodás, a modern gondolattermés és tudományos látás együttműködésébe, hogy mindig új fényrel ragyogjon fel az emberben Isten teljesülő képmása. A reformáció az örök megújulás állandóan ható elve.*”

(Elhangzott: ORTE Közgyűlés és Konferencia, Kolozsvár, 2004. 09. 25.)

A Kolozsvári Református Kollégium

A természettudományok az európaiság színvonalán

A Debreceni Református Kollégium történelmi öröksége

Dr. Gaál Botond

A természettudományok áttemelése a magyar kultúrába

Mátyás királyi udvara és annak szellemi környezete még gazdagon biztosította a reneszánsz művelődést, hazánk élenjáró európai országnak számított. A „természettudományok” iránti érdeklődés nálunk is a kor színvonalán állt, követte annak menetét. E természetes fejlődés azonban csakhamar megszakadt az ország három részre szakadásával. Különösen is a török fennhatóság alá került területek kerültek sanyarú helyzetbe. De nem veszett oda minden! A politikai események ennek dolognak csak az egyik összetevőjét képezték. A 16. század első felében ugyanis két erőteljes és ellentétes előjelű hatás rázta meg a magyarságot. Az egyik volt ténylegesen a politikai függetlenség elvesztésének félelme, melyet az integrált állami élet látható szétesése is gerjesztett, a másik viszont az ezzel egy időben lezajló váratlan és különös esemény volt: a reformáció megjelenése. A kétféle hatás között semmiféle összefüggést nem tudunk fölfedezni. Magyarország szempontjából két függetlén esemény egybeeséséről van szó. Hamar kiderült, hogy a reformáció terjedése délkeleti irányba teljességgel lehetetlenné vált az oszmán sorompó miatt, a nagy Orosz Birodalomban pedig még nem volt táptalaja a nyugati kultúrának. Így lényegében Lengyelország és Magyarország kulturális központjai tekinthetők ekkor az európai tudományos élet keleti végvárainak. Ilyen történelmi helyzetben a reformáció gondviselészerűen érkezett és hazánkban meglepő dolgokat produkált. Abban a nehéz kilátású politikai helyzetben, illetve annak ellenére - a nyugat-európai mintát követve - a reformációhoz tömegesen csatlakozó ekklezsiák megvetették a nagy protestáns iskolák alapjait.

A szellemi életet tekintve, Nyugaton ekkor egy furcsa folyamat volt tapasztalható. A középkori alapítású egyetemek még virágoztak mindenütt. Ebben a rendszerben a természettudományok művelői a filozófusok voltak. Az egyes részterületeket, mint például a mechanikát, aritmetikát, geometriát, asztronómiát, föld-

rajzot és az orvostudományt a természetfilozófia fogta egy teljes rendszerbe. A természetfilozófia mindenütt a teológiát volt hivatva segíteni. Így az egyetemokről az akkori élet kívánalmainak megfelelően jogászok, orvosok és teológusok kerültek ki. Ezzel a képzéssel az egyetemek monopolizálták a magasabb szintű tudományos érdeklődést.¹ A gyakorlati igény azonban már a 16. században elindított egy olyan erjedési folyamatot, amely hatással volt a későbbi századokban is. A technikai fejlődés és a kereskedelem, s ezen belül például a hajóépítés és a navigáció, nem különben a jól felkészült hivatalnokok olyan követelményt jelentettek, amelyet már a hagyományos képzés nem tudott biztosítani, mert nem nyújtott elegendő tudományos ismeretet. Egyes diszciplínák igen gyakran az egyetemeken kívül fejlődtek ki.² Úgy mondhatnánk, hogy „magántudósok” egész sora nőtt fel, akik a kísérletezés és magántanítás révén olyan tudományos igényt elégitettek ki, amelyet a megmerevedett, vagy konzervatívva vált egyetemek nem tudtak nyújtani. Jó példa erre Newton esete, aki még a 17. század végén is csak a matematika oktatására nyert egyetemi katedrát Cambridgeben. Kísérleteit azonban otthon végezte. A nyugati egyetemeket aztán éppen a külső technikai fejlődés igénye és irama készítette később a gyorsabb belső fejlődésre. Ehhez jött ráadásul a tudományos gondolkodásban a reformáció katalizáló hatása a tekintélyelvűség félretételével és a szabad vizsgálódás gondolatának hirdetésével.

Lényegében ezt látták maguk előtt a nyugati egyetemeken tanuló magyar diákok, és ezt a szellemiséget, tapasztalatot hozták magukkal haza. Itthon a történelmi szükség arra készítette őket, hogy népünk művelődésének, kultúrájának alapjait újból megvessék és ezeken az új alapokon építkezzenek tovább. Ezért a reformáció után megalakult protestáns iskolák ismertető jegyei között gyakran fölfedezhető a nyugati egyetemek némely vonása, hol erősebben, hol pedig gyengébben, de sohasem szolgálai módon lemásolva, hanem a hazai körülményekhez és lehetőségekhez igazítva azok működését.

1 Vö. James Bowen: A History of Western Education. Vol. 2. Methuen and CO. Ltd. London, 1975. 403.

2 Vö. James Bowen: A History of Western Education, i.m. 403.

Már eleve az is nagyon nagy jótétemény volt, hogy egyáltalán létrehozták ezeket az iskolákat - rendkívül komoly áldozatok árán. Különösen is bátor lépése és próféta előrelátása volt az iskolaalapítóknak, hogy már igen korán bevezették a természettudományokat is az oktatásba. Ezért nem csodálkozhatunk azon, hogy az első természettudósaink valamennyien református lelkészek voltak. Sokan vizsgálták ennek az iskolalapítási korszaknak a titkát. Bolyki János írja a következőket: „A XVI. és XVII. században ..., az első magyar nyelvű természettudományi munkákat kivétel nélkül református teológusok írták. A XVIII. és XIX. században csatlakoztak hozzájuk más felekezethez tartozó teológusok, illetve világiak. A korszak elején azonban még továbbra is a református teológusok és kollégiumok vezetnek a természettudományok művelésében.”³ Ugyanerre a korszakra vonatkozóan Zemplén Jolán tudománytörténésztől ezt tudjuk meg: „A tudósok mindegyike valamelyik magyarországi vagy erdélyi kálvinista iskolából kerül ki.”⁴ A matematikátörténész Szénássy Barna pedig így látja: „Minden régebbi tudósunknál észre kell vennünk ... kálvinista iskoláink ilyen irányú komoly tradíciói”-t.⁵ Mármost ezeknél a kollégiumoknál, illetve ezek professzorainál azt a nagyon nehezen megfeythető titkot, de észrevehetően hazaszerető szándékot lehet és kell értékelnünk, hogy éppen a külső körülmények inspirációja nélkül, a hazai technikai színvonal nyomorúságosan alacsony volta ellenére mégis bevezették a természettudományokat. Miért? Mert ők úgy látták, hogy az adott történelmi helyzetben nincs más választásuk, minthogy az oktatás révén, azaz a nép művelésével remélhetik a majdani külső technikai körülmények pozitív változását. Különösen is Debrecenben volt meg ez a szemlélet, amit Méliusz Juhász Péternek, a magyar Kálvinnak egyfajta szent haraggal és elhatározással kimondott „parancsa” őrzött meg az utókor számára: „Csináljatok a templomokból iskolákat!” Létrejöttek tehát a nagy kollégiumok, Pápán, Sárospatakon, Nagyváradon, Nagyenyeden⁶ és Debrecenben, s ezek újabb

és újabb iskolákat alapítottak százával az ország egész területén. Talán a Debreceni Kollégium volt ezek között a legnagyobb. 1538-tól számított története során 584 alap- és középfokú iskolát hozott létre hazánk egész területén, főként a Tiszántúlon és a Partiumban.

Mindegyik kollégiumnak kialakult a saját oktatási rendszere. Az azonban látszott a bevezetett tantárgyakból, hogy a strassburgi eredetű, protestáns hatásokat mutató,⁷ híres sturmi iskolarendszer valamennyi kollégiumunkban érezte hatását. Ennek a lényege abban volt, hogy a humanisztikus képzés mellett ez az iskolarendszer vezette be elsőként a felsőfokú oktatást megelőző alacsony iskolában (ez ma a középiskolának felelne meg⁸), pontosabban ennek felső osztályaiban az aritmetikát és csillagászatot, melyet együtt matematika néven oktattak. Legfelül volt a földrajz.⁹ Más európai iskolarendszerek, mint például a Morus és az Elyot Angliában, vagy a Sadoletto Itáliában és a Vives Spanyolországban közel sem tudtak a sturmihoz fogható hatást elérni, aminek a titka a természettudományok oktatására eső hangsúlyban keresendő. Az pedig egy nagyon érdekes és fontos pedagógia-történelmi tény, különösen is a mi magyar iskolarendszerünk szempontjából, hogy a sturmi rendszer is igen komoly hangsúlyt tett a latin nyelvű oktatásra és irodalmi ismeretekre. Ezt a humanista kor meg is kívánta. Számunkra azonban ez még jelentősebb értékkel bírt. Az történt ugyanis, hogy a magyar protestáns iskolák is átvették ezt a módszert. A református iskolákat éppen a latin nyelv erőteljes, sőt túlzottan szigorú tanítása miatt marasztalták el a 20. századi iskolatörténészek. Azon is elcsodálkoztak, hogy ebben a református iskolák tényleg élen jártak, holott éppen a reformáció nyitott új korszakot a nemzeti nyelv bevezetésével. A felületes szemlélő nyilván azt kérdezi, hogy miért nem tették előtérbe a nemzeti nyelvet nálunk is. Ennek nagyon komoly oka van. Jól látták ezt a problémát a mi őseink! A humanizmus révén a tudományoknak a nyelve ugyanis még a reformáció után is

³ Bolyki János: A természettudományok és a teológia. Theologiai Szemle, 1975. 5-6. szám. 144.

⁴ Zemplén Jolán: A magyarországi fizika története a XVIII. században. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964. 51.

⁵ Szénássy Barna: A magyarországi matematika története. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970. 130-131.

⁶ A Nagyenyedi Kollégiumot a gyulafehérvári iskolából alapította Bethlen Gábor. Ez utóbbi már közvetlenül a reformáció után létrejött. Mint református iskoláról 1558-tól vannak róla komolyabb adatok.

⁷ Joannes Sturm (1507-89) iskolarendszerén főként Philip Melancthon és Martin Bucer reformátorok hatása volt érezhető. Vö. James Bowen: A History of Western Education, i.m. 395-396.

⁸ Az ilyen középiskolát Sturm nevezte először „gimnáziumnak”. Vö. James Bowen: A History of Western Education, i.m. 395.

⁹ Vö. James Bowen: A History of Western Education, i.m. Vol. 2. 397.

szerte Európában a latin volt, egészen a 18. század végéig, sok esetben a 19. század elejéig. Mármost a magyar református iskolákban igenis használták a magyar nyelvet, de – való igaz – az ún. latin iskolákban és a kollégiumokban emellett keményen megkövetelték a latint is. Egyszerűen azért, mert jól tudták, hogy a magyar nyelv a nemzeti ügyet szolgálja, a latin nyelv pedig Európához köti a nemzetet. Abban a korban egy kimondhatatlan jótétemény volt a magyar kultúra számára, hogy a latin nyelv segítségével a nyugati kultúra sokféle elemét áttemelhették a magyar kultúrába. Ezek között egyik legfontosabb volt a természettudományok meghonosítása, majd művelése magyar földön, s ezzel hazánk szellemi fölemelkedésének, technikai fejlődésének biztosítása, gyarapítása. Mindennél beszédesebb példa erre Tessedik Sámuel (1742-1820) esete. Ő evangélikus lelkész volt, s azért jött Debrecenbe, hogy Hatvani István (1718-1786) professzortól talajkémia-tanuljon, s ezáltal honosította meg az akácfát az Alföldön.

A MATEMATIKA OKTATÁSA HAZÁNKBAN

Nem is gondolnánk, hogy a matematika magyarországi oktatásában milyen meghatározó szerepet játszott a Debreceni Kollégium. Az első magyar nyelvű matematika tankönyvet Debrecenben készítették és 1577-ben adták ki. Szerzője valószínűleg Laskói János tanár és rektor lehetett, aki a híres holland tudósra, Gemma Frisius-ra hivatkozik, de önálló munkáról van szó.¹⁰ Dávid Lajos egyetemi tanár nevezte el Debreceni Aritmetikának.¹¹ Eredeti címének kezdőszavai: *Aritmetica, az az, a számvetésnek tudománya* ... Majdnem száz évig ez a volt a „matematikai” ismeretek tára. Hat alapterületről beszél: számlálás, összeadás, kivonás, szorzás, osztás és haladvány. Tartalmi szempontból a kor legjobb színvonalán álló tankönyv volt. Érdekes megjegyezni, hogy szerzője a száraz matematikai ismereteket igen érdekes magyar vonatkozású gyakorlati példákkal fűszerezte, ugyanakkor komoly nyelvművelő munkát is végzett a magyar matematikai kifejezések

megalkotásával. De azt is jó tudni, hogy Frisius még híresebb volt térképészeti és csillagászati műveiről. Így elképzelhető az is, hogy ilyen ismereteket is átvettek tőle és tanítottak a Kollégiumban.¹²

A Debreceni Aritmetikát 1674-ben váltotta föl Menyői Tolvaj Ferenc (? – 1710?) által írt, Debrecenben kiadott tankönyv, melynek teljes címe: *Az aritmeticanak, avagy az számlálásnak öt speciesinek rövid magyar regulákban foglaltatott mestersége*. Ez már csak öt alapterületet említ, a haladványt elhagyja. További hetven évig ezt a könyvet használta legtöbb iskola. Kolozsvárott, Lőcsén és Pozsonyban is kiadták. Úgy tűnik, a matematika egyre nagyobb teret és jelentőséget kap ekkor hazánkban. Egyik kollégiumi diák és tanár, Debreceni Király István pedig így ír 1695-ben készített franeckeri naplójában: „... mert hajózás, haditechnika, geodézia hogyan is lenne elképzelhető matematika, a geometria három ága, a longimetria, planimetria és sztereometria nélkül?”¹³

Újabb előrelépést jelentett Maróthi György (1715-1744) debreceni professzor „matézis reformja”. Debrecenben adták ki 1743-ban az *Arithmetica, vagy számvetésnek mestersége* című tankönyvét.¹⁴ Szénássy Barna szerint „tárgyi és módszertani szempontból eléri az elemi számtant tárgyaló tankönyvek legmagasabb európai színvonalát”.¹⁵ Maróthinál már csak a ma is használatos négy alapterület szerepel: összeadás, kivonás, szorzás és osztás. Új fejezetek is vannak benne, amely addig nem tanított ismereteket tartalmaz, mint például a számtani és mértani sorozat, a logaritmus, a trigonometria és a végül az alkalmazott matematika, amely már a fizika területére visz át bennünket. Háromszor is kiadták, összesen mintegy 9200 példányban, ami nagyon nagy mennyiségnek számított abban a korban. Lényegében ez volt Magyarországon a matematika tankönyv a reformkorig. 1812-ben megjelent Tanítók kötelességei „tanterv” továbbra is azt ajánlja, hogy a „számvetést” „Maróthi szerént” tanítsák. Maróthi ko-

¹⁰ Hárs János: A Debreceni Aritmetika – A legrégebb magyar matematikai munka teljes szövege, magyarázata, kritikája. Sárospatak, 1938.

¹¹ A Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárában találták az 1930-as években. Hofhalter Rudolf adta ki Debrecenben.

¹² Hogy mit tanítottak a Debreceni Kollégiumban a 16. században, valószínűleg soha nem fogjuk megtudni. A tanárok szabadon tanítottak felkészültségük szerint, előírás nem volt.

¹³ Vö. Szénássy Barna: A magyarországi matematika története, i.m. 70. és 73.

¹⁴ Kiadója Margitay János, debreceni könyvkiadó.

¹⁵ Szénássy Barna: A magyarországi matematika története, i.m. 47.

rán meghalt, de 1749-től Hatvani István (1718-1786) már szinte minden olyan matematikai ismeretet tanított, amit az európai felsőoktatásban tanítottak. Ezt a szintet folytatta Sárvári Pál (1765-1846), aki 1792-től lett a Kollégium tanára. Ő külön tanszéket is kapott a matematika számára. Egyik tanítványa volt az országos hírnév matematikus Győri Sándor (1795-1870), akit tanárával együtt választottak akadémiai taggá. Másik tanítványa, Kerekes Ferenc (1784-1850) még magasabb szintre emelte a mércét és ő írta az első magyar nyelvű felsőoktatási jegyzetet a differenciál és integrálszámításról. Ezt 1837-ben készítette „*Elmélkedés a fellegzős mathesis igaz sarkalatairól*” címmel. Védett kézirat, nem sokan ismerik ezt, de biztosan mondhatjuk el róla, hogy a magyar tudománytörténet egyik gyöngyszeme.¹⁶ Kerekes Ferenc olyankor készítette ezt az írását, amikor még a differenciál és integrálszámításhoz nem volt meg a szaknyelv. Kémiai felkészültsége alapján meghívták a szentpétervári egyetem tanári katedrájára, de nem fogadta el a meghívást. Megmaradt a Debreceni Kollégium tanárának, ahol szegény sorsú diákból vált országos tekintélyű, sőt világhírnév tudóssá. Ő is elnyerte az akadémiai tagságot. Egyik tanítványa pedig az a Csányi Dániel (1820-1867) volt, aki fiatalon lett nagyhírnév matematikus, mivel azonban tanítványai élén ment a szabadságharcba, utána hat évi börtönbüntetést kapott. Ő is akadémikus volt, de hazáját szerető magatartása és jellemzilárdsága miatt derékba törték pályafutását.

A DEBRECENI TERMÉSZETTUDOMÁNYOS MŰLT, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A FIZIKÁRA

Amíg a természetszemléletben Kepler matematikai leíró módszere, Galilei kísérletes mérései, Descartes gondolatai, végül pedig a világról mint egységes egésze szülő newtoni általános gravitációs elmélet hatása meg nem jelent, addig nem beszélhetünk igazi értelemben vett fizikáról. Ezért a debreceni helyzet bemutatását is csak a 17. század második felétől kezdhetjük. Voltak korábban nálunk is komoly természettudományos törekvések, mint például Méliusz Juhász Péternek (1536-1572) az 1578-ban Kolozsvárott kiadott posztumusz Herbáriuma, vagy Komáromi Csipkés Györgynek (1628-1678) a magyar nyelvű leírása az üstökösökről, ezek azonban ismeretterjesztő művek voltak a kor legjobb színvonalán.

A tordaszentlászlói református templom úrasztala

Az európai tudományos életben a 17. század végéig a kartéziánus természetszemlélet uralkodott. Ezt követte a leibnizi hatások hordozó wolff-i spekulatív, logikai-deduktív módszer mindenhatósága a 18. század elején, és majd csak ennek félre tétele után kerülhetett sor a newtoni tapasztalás-kísérletezés-következtetés helyes tudományos módszer általános átvételére. Mármost nálunk ez úgy jelentkezett, hogy a filozófia révén lassan-lassan beszívargott először a kartéziánus gondolkodás, majd pedig 1669-től Szilágyi Tönkő Márton (1642-1700) debreceni tanári működésétől kezdve a tudományok valamennyi ágában megjelent. Ő volt az első olyan magyar tudós, aki mindenben Descartes követője volt. Az égi testek és a földi testek mozgástörvényeinek azonoságát hirdette. Newtont még nem ismerte, így Kepler és Galilei tudományos érdemeinek meglátása sem jöhetett szóba. Maróthi viszont már magát newtoniánusnak vallotta, bár Wolff is nagyon tetszett neki. Mindent elkövetett, hogy a fizika oktatásában a kartéziánus spekulatív gondolkodás ne érvényesüljön. Úgy-

¹⁶ Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára, TrREK R 608/54. jelzet.

szólván egy átmeneti állapotot tükröz az ő helyzete. Főként Newtonnak az optikával foglalkozó munkásságát ismerte, és sokat foglalkozott a szabadon eső testek Galilei-féle négyzetes út-idő törvényével. Mindenesetre ő már az általános európai felsőoktatás szintjén tanított. A használt könyv anyagából¹⁷ tudjuk, hogy tanított optikát, katoptrikát (tükrök fénygeometriája), dioptrikát (lencsék fénygeometriája) kísérletekkel együtt, valamint asztronómiát, általános földrajzot, kronológiát, gnomonikát (napórákészítést), mechanikából a mozgástant és gravitációt, aztán hidrosztatikát, aerometriát, hidraulikát és végül polgári és katonai építészetet. A csillagászati megfigyelések számára 1742-ben obszervatóriumot alakítottak ki a Kollégiumban, elsőként hazánkban.¹⁸

Mielőtt tovább mennénk, ennél a pontnál egy kis kitérőt kell tennünk. Szerke Európában a fizika művelésében, oktatásában igen nagy minőségi előrelépést jelentett az, hogy az egyetemi oktatásba is bevezették a kísérletezést. Mai szemmel nézve ez a „késedelem” furcsa, de így volt. Zemplén Jolántól tudjuk, hogy Európában először Oxfordban tanítottak kísérletes fizikát: „John Keill (1671-1721) oxfordi professzor volt az első, aki az 1700-1701. tanévben 'kísérletekkel tanította a fizikát, matematikai módon' (azaz a newtoni dinamikát is elsőnek ismertette).”¹⁹ A második helyen van a Sárospataki Református Kollégium, ahol az 1708-09-es tanévben kezdték el a kísérletes oktatást Simándi István professzorral. A hollandiai Leidenben S'Gravesande tartott elsőként kísérleti fizikai előadásokat az 1719-20. tanévben. Ezt megelőző európai adatokról nem tudunk. Ismeretes azonban, hogy Maróthi korában a Debreceni Kollégiumnak komoly szertári állománya volt, melyek közül jónéhányat mindmáig őriz az iskola. De azt is tudjuk, hogy kísérleti eszközökről a Magyarországon ismert legkorábbi feljegyzések az 1703-as iskolai jegyzőkönyvben vannak. Ennek alapján bizonyosra vehetjük, hogy a Debreceni Kollégium is az élenjáró európai felsőfokú intézmények között van, amelyben kísérletekkel végezték az oktatást. Maróthi korában már biztosan így volt. Azért is kell ezeket a dolgokat úttörő

jelentőségűnek tekintenünk, mert még a jobb anyagi helyzetben lévő, hivatalosan is támogatott nagyszombati egyetemen sem voltak kísérleti eszközök 1750 előtt.²⁰

A Debreceni Kollégiumban az iskola egykori diákja, Hatvani István, 1749-ben kezdte meg tanári működését. Descartes-ból nála már csak annyi maradt meg, amennyivel a tudományokat ténylegesen és értékállóan gyarapította. Hatvani működésétől kezdve a kartézianus gondolkodás már csak a filozófiában és a teológiában érezte halványuló hatását. Ő igazi tudós alkat volt, aki valóban európai színvonalon dolgozott, hiszen Kepler, Galilei és Newton mellett ismerte a Bernoulliak, Maupertuis, Euler, Clairaut és más kiválóságok munkásságát. Nagyságát azzal mérhetjük, hogy a korabeli természettudományos eredményekre támaszkodva, s azok mélységeit megértve, a további fejlődés lehetőségének irányát elviekben is helyesen állapította meg: a tapasztalás-kísérletezés-következtetés módszerét vallotta helyesnek. Eulert tíz évvel megelőzve, Európában elsőként Debrecenben, élesen elvetette a wolffiánus spekulatív, logikai-deduktív tudományos módszert. Ez uralta akkor a tudományt mindennütt. Wolffot Németország „filozófiai pápájának” nevezték, akinek átkaitól Euler is tartott. Hatvani viszont jól ismerhette Newton munkásságának értékeit, mert ő már komolyabb szintű matematikai ismeret birtokában volt, sőt fölismerte, hogy e nélkül nem lehet a természet törvényeit megérteni, tehát a szemléltetés vagy kísérletezés sem nyújthat tökéletes támpontot, ha nem kapcsoljuk össze azokat a mennyiségekre vonatkozó törvényszerűségekkel. Ez történt meg akkor, amikor Euler a differenciál és integrálszámítás segítségével összekapcsolta a newtoni kinematikát és dinamikát. Hatvani ezt már tudta. De más szempontból ugyanilyen érdekességként hozható föl, hogy őt éppen a kálvinista teológus volta mentette meg a deista természetszemlélettől. Ugyanis nem fogadott el mindent Newtontól sem, nevezetesen a természetfilozófiáját. Newtontól csak azokat a természet-tudományi felismeréseket, eredményeket vette át, amelyek a természet helyes ismeretére vezethetnek – amint ez utólag be is bizonyosodott a tudományban.

¹⁷ Vö. Tóth Béla: Mit tanított Maróthi matematikából? Múzeumi Kurír, 1977. 5. szám. 59. Elsősorban Weidler könyve alapján válaszolnak erre a kérdésre a történészek.

¹⁸ Hogy milyen volt ennek az obszervatóriumnak a berendezése, nem tudjuk pontosan. Valószínűleg a nyugati mestereknél megrendelt, vagy vásárolt eszközök lehettek, amint ez így volt szokásban ott is.

¹⁹ M. Zemplén Jolán: A magyarországi fizika története 1711-ig. Akadémia, Budapest, 1961. 61.

²⁰ Vö. G. Szabó Botond: Debrecen és a kísérleti fizika oktatásunk magyarországi kezdetei. Fizikai Szemle, 1982. 5. sz. Klny. 5.

Hímzett paddíszítás a tordaszentlászlói református templomban

Tudjuk azt is, hogy a természettudományok művelése szempontjából Hatvani István még egyformán matematikus, fizikus, orvos, kémikus és botanikus volt, de ha ezek közül kiragadjuk a fizikát, akkor nála már azt találjuk, hogy szemléletében és ismeretközlésében ennek a tárgynak az önálló létezési formája rajzolódik ki. Ezért mondhatjuk róla bátran, hogy ő az első igazi magyar kísérleti fizikusunk. Az általa tanított kísérleti fizikán belül már megjelenik az elektrosztatika, amely viszont még nem volt olyan stádiumban, hogy kvantitatív összefüggések segíthették volna megértését, ezért nála mint új tantárgy még megmarad demonstrációs-kvalitatív jellegűnek. A Hatvani által használt eszközök egy része, köztük a két „*electricum machina*” (dörzselektromozó gép) és az elektrofor, ma is megtalálható a fizikatörténeti gyűjteményben. Bár a legendás híró professzor előadásainak tartalmáról nem sokat tudunk, de a rendelkezésünkre álló kevés adatból is kiderül, hogy tanári működésével a klasszikus fizika minden részterülete helyet kapott a Debreceni Kollégium oktatásában. Valójában minden olyan természettudományi tárgyat tanított, amelyeket Maróthi és tanártársai is tanítottak, csak új eredményekkel kibővítetten és úgyszólván egy fokkal magasabb szinten. A matematika jelentőségének felismerése a természet jelenségeinek leírásában, törvényszerűségeinek feltárásában készítette őt arra, hogy figyelmét kiterjessze a technikai, mezőgazdasági, műszaki, kórházi, haditechnikai és közgazdaságtani problémák vizsgálatára is. Jóllehet nem ad teljes képet a fizika tárgykörén belül tanított részterületekről, mégis jellemzőképpen érdemes figyelni a híres la-

tin nyelven írt *Introductio*-jából vett egyetlen mondatára: „... Mivel pedig a megvizsgálandó dolgokban egyszer azok nagyságát, felszínét, tömegét, távolságát, másszor pedig az erőket, mozgásokat, sebességeket, az időnek a növekedését kell megmérni: ebből következik, hogy a fizika, mechanika, hidrosztatika, hidraulika, geográfia, kronológia, asztronómia nem nélkülözheti a matematikai megismerést.”²¹

Hatvani tanszéki utódai és tanítványai közül Sárvári Pál, majd Kerekes Ferenc és Csécsi Nagy Imre (1804-1847) emelkedtek ki a 19. század első felében. Ezek mind európai látókörű, nagyformátumú tudósok voltak. Tulajdonképpen mindent tanítottak, amit felsőfokon a nyugati egyetemek is tanítottak. Sárvári például analitikus úton tanította a kúpszeleteket, a fizikában pedig igen nagy erőfeszítéseket tett az elektromos és mágneses jelenségek, valamint a newtoni gravitációs elmélet megmagyarázására, magyar nyelven való megfogalmazására. Egy 1836-ból reánk maradt kéziratából tudjuk, milyen elmélyülten tárgyalta az akkori felsőfokú stúdiumok minden területét. A mechanikán belül nemcsak a sztatikát találjuk, hanem a dinamikát is. *A' nehézség és sújjoság közti különbségről* című részben Sárvári először elméletileg tisztázta a két fogalmat, majd pedig ezt a megállapítást olvassuk: „Innet ez az Algebrai forma származik: $S=M.G$. Sújjoság egyenlő azon faktumhoz mely lessz a test tömege nehézséggel való sokszorozásából.”²² Az elektromosság tanítása közben kitért annak gyógyászati hasznára is, melyet szakmai szempontból is, de a természettudományos nyelvhasználatára miatt is érdemes idéznünk: „Az órvósok és Physicusok tapasztalása szerént szerencsés szolgálatoakat tesz az elektr: némely nyavaják meg gyógyítására is, mint a paralaticus és reumaticus nyavalyákra nézve.”... „Ventulus electrum midőn az electrum a' beteg testre vitetik isolálva lévén azon helyen hol az órvós tartja; a mikor a test valamely kedves szellőt érez mely nevekedik ha a conductor vége fa kúppal be vonódik...”²³ Csécsi Nagy Imre pedig akadémikus orvosprofesszor volt, aki ezeket már jól ismerte, de mindezek felül híres kísérletező tanárként vált ismertté. A fizikai szerítartat nagymértékben gyarapította és hangsúlyozta az ipari technológia bevezetését az oktatásba. Tehát nemcsak az elméleti képzésre törekedtek, hanem a lehetsé-

²¹ Hatvani István: *Introductio ad Principia Philosophiae Solidoris*. Debrecen, Per Gregorium Kallai, 1757. 55. (Ford.: Gaál Botond)

²² Sárvári Pál: *Fizika. Dictatum*. 1836. TtREK R 283. Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára.

²³ Sárvári Pál: *Fizika*, TtREK R 283. i.m. 203.

Festett tartóláda a tordaszentlászlói református templomban

ges gyakorlati alkalmazást is szem előtt tartották. Kerekes Ferenc viszont inkább világhírű elméleti szaktudós volt. Hogy mit jelentett ez a három híres tanár az egész nemzet kultúrájára nézve, azt csak közvetetten érzékelhetjük: „A XVIII. század végének és a XIX. századnak a nagy mérnökei például, akik még nem látogathatták sem az Institutum Geometricumot, sem a József Ipartanodát, valahol, esetleg éppen Debrecenben tanultak és mindenesetre elég képzést kaptak ahhoz, hogy azután saját erejükből szakmájuk magaslatára emelkedjenek” – állapítja meg Zemplén Jolán.²⁴ Valahol ebben a történelmi-társadalmi-kulturális helyzetben kell keresnünk és megtalálnunk Sárvári Pál, Kerekes Ferenc és Csécsi Nagy Imre debreceni akadémikus professzorok, valamint tudóstársaik érdemeit.

Nyilvánvalóan nem tudjuk bemutatni a Debreceni Kollégium jelentőségének minden részletét a természettudományok hazai oktatása, bevezetése szempontjából. Csupán kiemelt példaként utalunk néhány névre és munkásságukra, hogy jelezzük, a Kollégium diákjai és tanárai közül milyen kiváló személyiségekről nem esett eddig szó. Segner János András (1704-1777) a turbina feltalálásának előfutára, Weszprémi István (1723-1799) orvos, egy négykötetes hazai orvostörténet írója, Fazekas Mihály (1766-1828) és Diószegi Sámuel (1761-1813) az első magyar nyelvű fűvészkönyv írói, melyben a Linné-féle nomenklaturát használták (1807). De szinte vég nélkül sorakoznak tovább a Debreceni Kollégium híres diákjai. Irinyi János (1817-1895) a gyufa feltalálója, Péchy Mihály had- és építésmérnök, a Kollégium és a Nagytemplom tervezője. Tábornoki rangban volt már, amikor Napóleon 1809-es

támadása ellen ő készítette Győr erődítményeit. Bodoki Károly (1814-1868) vízépítő mérnökként a Körösök és a Berettyó szabályozását végezte, öccse pedig, Bodoki Lajos (1833-1885) később szintén mint vízépítő mérnök a Felső-Duna szabályozását oldotta meg. A 20. századból csak Bay Zoltán (1900-1992) fizikus nevét említjük meg, aki Holdról jövő radarvisszhang első kísérletes megvalósítójaként vált világhírűvé.

AMI MÉG A TERMÉSZETTUDOMÁNYOS MŰLTHOZ TARTOZIK

Az 1848-49-es szabadságharc bukása után a Debreceni Kollégiumot nagyon megbüntette a politikai hatalom. Mivel tanárai és felsőéves diákjai mind részt vettek a szabadságharcban, iszonyatos büntetésekkel sújtották őket. Több tanárt börtönbe zártak. A legnagyobb csapást maga a Kollégium szenvedte el, s ezzel az egész nemzetre mérték ki a borzalmas büntetést. A természettudományokban igen erős bölcsésztagozatát ugyanis lefokozták középiskolai szintre, s ennek következtében olyan professzorok voltak kénytelenek gimnáziumban tanítani, mint Csányi Dániel matematikus és Török József (1813-1894) orvos-geológus, mindketten az MTA rendes tagjai. Néhány évtizeddel később is például Tóth József (1823-1906) matematikus, Kovács János (1816-1906) országos és világhírű geográfus, botanikus és zoológus, majd Nagy Jenő (1882-1960) ornitológus tudós kiválóságok megelégedtek azzal, hogy volt iskolájukban gimnáziumi tanárként dolgoznak. A „szolgasorsban” élők lehajtott fejjel dolgoztak tovább, s csendes és szorgalmas gyűjtőmunkájukkal hozták létre a Kollégium ma is meglévő, páratlan történelmi értéket képviselő nagy természettudományi gyűjteményeit: az állatgyűjteményt, az ásványgyűjteményt, a kőzetgyűjteményt, a herbáriumot, s őrizték, gyarapították a fizikai szertár állományát is. Ezek ma felbecsülhetetlen nemzeti értékek! A Debreceni Egyetem sem rendelkezik ilyen gyűjteményekkel. Azoknak a tanároknak köszönhetjük ezt, akik hazájuk és népük iránti hűséggel, de ugyanakkor a tudományok magas szintű művelésével biztosították Debrecenben a természettudományok felsőfokú színvonalának megőrzését. Ennek volt köszönhető, hogy végül is 1912-ben a Debreceni Református Kollégiumból létrejött a Debreceni Egyetem. A város tulajdonképpen annak köszönhetette országos hírnevét, hogy volt egy Református Kollégiuma, amelynek örökségét a mai egyeteme is vállalja, s ez az egyetem lett Debrecen jövőjének letéteményese.

²⁴ Zemplén Jolán: A magyarországi fizika története a XVIII. században, i.m. 63.

Géza Fejedelem Általános Iskola, Óvoda és Bölcsőde, Verőce

Ábrahám Ferencné

A verőcei Géza Fejedelem Általános Iskola, Óvoda és Bölcsőde 2004. szeptember 1-én kezdte el működését a település egyetlen oktató-nevelő intézményeként.

A falu iskolája, illetve óvodája jogutód nélkül szűnt meg, és így a református gyülekezet vállalta egy új intézmény létrehozását. Az önkormányzat képviselőtestületének döntése, a szülők és a pedagógusok szándéknyilatkozata után a tavalyi tanévben elkezdődhetett az előkészítő munka.

Az intézmény pedagógiai programját és nevelési célját Pál apostol gondolata (Fil 4,8) alapján határoztuk meg: „... ami igaz, ami tisztességes, ami igazságos, ami tiszta, ami szeretetreméltó, ami jóhírű, ha valami nemes és dicséretes, azt vegyétek figyelembe!” Miután a település lakosai katolikus többségűek, így az órarendbe beépítve, heti 2 órában párhuzamosan tanítunk katolikus és református hittant. A hitoktatást nem vállaló szülők gyermekeinek ugyanebben az időben etikát oktatunk. Mind az alsó, mind a felső tagozaton zsoltáréneklő óra teszi színessé az arra jelentkező diákok programját.

Nagy örömünkre szolgált, hogy az iskola eredeti 183 fős tanulólétszámát meghaladó, 185 fős létszámmal kezdhettük a tanévet, s a 100 fős óvoda és 15 fős bölcsőde is gyakorlatilag teljes kihasználtsággal működik. Az év elején a tantestület 30 %-a cserélődött ki, az új kollégák személyében hívő, lelkes, fiatal, gyermekszerető pedagógusokat kaptunk. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy nyugalomban, eredményesen tudunk alkotó – hitünk szerint megáldott – munkát végezni. A 8 osztályos általános iskolában évfolyamonként 1 tanulócsoporthoz, az első évfolyamon 2 csoportban folyik az oktatás.

Mind az állami, mind az egyházi versenyeken különböző tárgyakból eredménnyel veszünk részt. A novemberben megrendezett országos zsoltáréneklő versenyen egy arany és egy bronz minősítést nyertünk.

A mindennapok gondjai és problémái ellenére úgy gondoljuk, hogy munkánk nem hiábavaló és szeretettel és hittel eredményesen tudjuk közvetíteni az átadandó keresztyén értékeket.

November 24-én hálaadó istentisztelet tartására hívtuk dr. Szabó István püspök urat, Fónagy Miklós esperes urat és az egyházmegye lelkipásztorait. Együtt-létünkön részt vettek testvérgyülekezeteink - határon innen és túl - képviselői is.

Dr. Szabó István püspök úr a Gal 6,10 alapján hirdette Isten Igéjét.

„Ezért tehát, míg időnk van, tegyünk jót mindenkivel, leginkább pedig azokkal, akik testvéreink a hitben.”

Elszomorító képpel kezdte. Pécs felé utazva az ember manduláskerteket lát, melyek egykor gyönyörűek voltak, büszkeségei a gazdának, most elhanyagoltak, elvadultak, a gaz felveri, megfojtja. Mennyire inkább így van ez egy elhagyatott új ültetvénynél: a csemeték aligha tudnak túlnőni a burjánzó gazon.

A képet pedig így is értelmezte: az önzés világa, hogy mindenki éljen, ahogyan tud. Van egy másik ér-

A verőcei református iskola

tékrend is, amiről Pál apostol szól. Ki segíti gyermekeinket, hogy megneemesedjenek? Nagy véték, bűn az Isten ellen az iskolát hagyni parlagon, panaszkodni, hogy nincs pénz kapára. Mert nem csak a munkáról van szó. Még kevésbé arról, hogy „mit akar az egyház? Mit akarnak a papok?” A kérdés az: mi lesz a gyermekeinkkel?

Isten parancsa: tedd a jót! Ez emberi erőből nem lehetséges, Isten erejéből merítve történhet. A jó cselekvése ellen nincs, nem lehet törvény. Nem bűn kenyeret adni az éhezőknek, nem bűn nevelni a gyerekeket, megmutatni nekik az igazságot.

Milyennek szeretnétek látni a gyermekeiteket, unókáitokat? – tette fel a kérdést a Püspök úr. – Akik élnek bele a vakvilágba, vagy akik Istennek tetszően élnek, a jó cselekvésére fordítják idejüket, erejüket, tehetségüket?

Egy másik történetet is felidézett. A villamoson utazott a nagymama és az unokája. A gyermek járandóságát követelte – valamit meg akart vetetni. Majd kifakadt, hogy a nagymama tege a kötelességét.

– Mi lenne az én kötelességem? – kérdezte a nagymama.

– Hogy jót tegyél velem – volt a gyermek válasza.

Szabó István püspök úr ezt a templomban ülő diákokhoz fordulva így értelmezte: a gyermeknek is van kötelessége: tanuljon és szülei szerető fegyelme alá adja magát.

Igehirdetésében kiemelte még, hogy szerencsétlen szemlélet kap ma hangot az iskolákban. Mintha három ellenérdekelt frakció küzdene egymással: a gyermek azért küzd, hogy az iskola minél könnyebb legyen, a szülő azt várja el, hogy az iskola mindent elvégezzen, hogy a gyermek tudjon, harcrakész legyen és versenyképes. A pedagógus pedig azt akarja, hogy a szülő partner legyen. A szándékok odavezetnek, hogy a szülő és a pedagógus veszekszik.

Szabó István püspök úr azt az áldást kívánta, hogy ebben az iskolában a pedagógus és a szülő egy akaraton legyen. Szeretetből adják meg a legtöbbet, ami csak lehetséges. Elmondta, hogy az óvodások műsorában látta, ahogyan egy kis leány hátraintegget a nagymamájának. Azt kívánta, hogy majd, amikor ez a kisleány nagymama lesz, ő is lássa, ahogyan az unokája visszaintegget a szószék mellől.

Az igehirdetés után elhangzott Reményik Sándor Templom és iskola című verse, majd Márkus Gábor verőcei lelkipásztor számolt be arról, hogy hogyan lett az iskola református iskolává, illetve a Széchenyiterv segítségével hogyan újultak meg a gyülekezet épületei, hogyan váltak alkalmassá az újabb missziós szolgálatokra. Köszöntötték a gyülekezetet a környező gyülekezetek, a helybeli egyházközségek és a határon túli testvéregyházak lelkipásztorai, Verőce polgármestere és az RPI igazgatója. Végezetül Ábrahám Ferencné iskolaigazgató mutatta be az intézményt.

Az alkalmat az iskola és óvoda megtekintése és a gyülekezet által szervezett közös ebéd zárta.

(Beszámoló: –s –r.)

Részlet (ifj.) Márkus Gábor, a Református Pedagógiai Intézet igazgatójának köszöntőjéből:

„Verőce méltán büszke arra, hogy Géza fejedelmet különösen tiszteli. Itt áll az ország egyetlen Géza fejedelmet mintázó lovasszobra és iskolájukat is Géza fejedelemtől nevezték el. Ezt a nevet most a református iskola is továbbviszi.

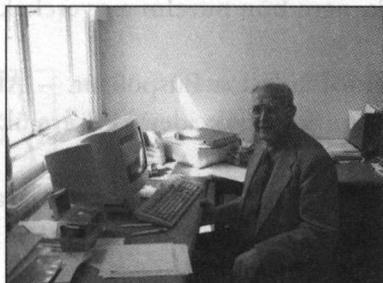
Önök, tisztelt Szülők, komoly döntést hoztak és bizalmukról biztosították az iskolát. Hadd erősítsem Önöket Géza fejedelemtől, mint szülő életének egyetlen kiragadott példájával.

Amikor Géza fejedelem számot vetett azzal, hogy itt egy új Európát kell építeni, hogy Magyarország esélyt kapott, hogy – bár áldozatok és lemondások árán – újszerű módon kötődjék Európa országaihoz, akkor Géza rájött arra, hogy ehhez új értékrend és új szemlélet szükséges. Elfogadta, hogy erre a változásra már ő maga és kortársai aligha alkalmasak: de majd a gyermekek megteszik. Ehhez a kihíváshoz igazította gyermekei nevelését, ehhez keresett tanárt és iskolát. És azt az értékrendet, azt a nevelőerőt, azt a tudást, ami az új Európához kellett, azt megtalálta az akkor már közel ezeréves keresztényiségben.”

Megemlékezés – Kovács Lajos igazgató

Kállay Enikő – Antal Sándor

Kovács Lajos

2004. július 12-én, 66. életévében, váratlanul elhunyt Kovács Lajos pszichopedagógus, ny. középiskolai tanár, a Romániai Református Pedagógiai Intézet igazgatója

Megjárta a kommunizmus 1956-os elíteltjeinek poklát — feleségével együtt —, és első gyermekük is a börtönök alatt született. Szabadulása után végezte egyetemi tanulmányait, de politikai jogvesztétként az 1989-es fordulatig nem gyakorolhatta pszichopedagógusi hivatását. A változások teremtettek először lehetőséget szakmai és emberi kiteljesedéséhez. 1990-től kezdve tanárként működött a kolozsvári Apáczai

Csere János Líceum tanító- és óvónőképző osztályaiban, az újrainduló cserkészmozgalom egyik lelkes irányítója volt, majd az Erdélyi Református Egyházkerület keretében beindult Református Pedagógiai Intézet vezetőjeként dolgozott villámcsapásként bekövetkezett elmúlásáig.

Élete a családjáért és a közösségért végzett hűséges munka példája volt. Portestét 2004. július 16-án helyezték nyugalomra a kolozsvári Kismező utcai temetőben.

A Romániai Református Egyház Zsinatának Elnöksége a hazai oktatás érdekében kifejtett eredményes és maradandó szellemi értékeket teremtő munkálkodása elismeréseként Kovács Lajosnak post mortem *Bethlen-díjat* adományozott.

Néhány héttel ezelőtt kértek fel arra, hogy a konferencia résztvevői előtt méltassam néhai Kovács Lajost, a Romániai Református Pedagógiai Intézet hajdani igazgatóját, akinek munkája nélkül ez a találkozó sem jöhetett volna létre, itt és most.

A rendelkezésemre álló idő alatt elkészítettem néhány változatot erre az alkalomra. Több szállal is kötődtem hozzá, és úgy gondolom, fontos róla mindent tudniuk.

Tiszteltem, mint tanáromat és felettesemet, nagy szak tudása miatt. Összegyűjtöttem tehát, milyen tevékenységeket végzett, irányított, szervezett.

- Az RRPI igazgatójaként munkatársaival együtt kidolgozta a Romániai Református Egyház hitvallásos nevelési és oktatási tantervét, mind a világi tanintézetek, mind a felekezeti középiskolák illetve egyházi óvodák számára.

- A pedagógiai eszményt elvesztett illetve eszményzavaros korunkban az oktatás- nevelési intézeteink számára megpróbálta kijelölni a református hitvallásos nevelés cél- és feladatrendszerét, és azoknak a módszereknek és eljárásoknak az útját is járhatóvá vagy legalább beláthatóvá tette, amelyek ehhez a célhoz vezethetnek.

- Sok-sok idegőrlő gonddal sikeresen megküzdve, szervezete és irányította az önkormányzati, állami illetve a felekezeti iskolákban dolgozó református vallástanárok továbbképzését.

- Különös gonddal és odafigyeléssel egyengette az állandósult törvényhiánnyal küszködő, de mégis működő református kollégiumaink életét, munkáját. Az együttműködő Református Kollégiumok biztató szervezeti keretet jelent mind az intézményvezetőknek, mind a szaktanároknak, hogy a törvényes szabályozók hiányában is érdemes és kell végezni a munkát.

- Világosan látta, hogy az intézményes hitvallásos nevelést jóval korábban kell kezdeni, mint a középiskolai évek, ezért vívta mindennapos harcát a törvény-nélküliséggel az egyházi óvodák beindításának ügyében. Bár szelmalomharcnak tűnt, az idő őt igazolta.

- Tevékenyen kivette részét abban a munkában, amelynek célja volt, hogy az ORTE (Országos Református Tanáregyesület) Kárpát-medencei egyesületté nőhessen, a munkába bekapcsolódhassanak a hazai (erdélyi, királyhágó-melléki) pedagógusok is.

- Közel egy évtizeden át volt mentora a hazai katekétáknak, vallástanároknak.

- Alapítója volt az Erdélyi Református Katekétikai Füzetek-sorozatnak, ugyanakkor az ő nevéhez fűződik az (erdélyi) Református Nevelés című szaklap elindítása is.

A lista hosszú, nem folytatom.

Szerettem Lajos bácsit, mert jó volt a társaságában lenni. Ezért lejegyeztem mindazt, amit tudok róla,

- hogy a föld és a magyar nép szerelme, mert ezt örökségül kapta hóstáti szüleitől, főleg édesanyjától;

- hogy ötvenhatosként, tizennyolc évesen került börtönbe;

- hogy börtönéveiről nem panaszkodva beszélt, hanem hálával, mert úgymond, soha nem volt olyan úri társaságban, mint ott; és sehol máshol nem volt annyi lehetősége tanulni, mint éppen ott.

De nem folytatom életrajzi adatainak felsorolását sem.

Mindkét változatot elvettem, mert tanárként és jóbarátként, igazgatóként és munkatársként ő elsősorban református volt, aki tette azt, amit tennie kellett, egyedül Isten dicsőségére.

Ezért döntöttem úgy, hogy sem őt, sem a munkáját nem fogom méltatni, mert ez méltatlan lenne hozzá.

Őt magát fogom megszólaltatni, és mivel a jelenlévők mindnyájan neveléssel foglalkoznak, írásai alapján, pedagógiai elveiből ismerhetik meg a református nevelőt. Idézek abból, hogy mit vallott az emberről, a nevelőről, a nevelési tevékenység résztvevőiről, és arról, hogy az iskola – teljes körű nevelői tevékenysége által – milyen emberképet kell, hogy közvetítsen.

Vallotta, hogy az ember lényegileg, születésénél fogva, programszerűen rendelkezik a transzcendens értékek iránti igénnyel [...] tehát helytelen példa, nevelési felfogás és egyéb negatív tényező szükséges ahhoz, hogy olyan legyen társadalmunk, mint amilyen.

Ez azt jelentette számunkra, gyakorló pedagógusok számára, hogy ha panasszal fordultunk hozzá amiatt, hogy egyik vagy másik diákunk kezelhetetlen, mielőtt gyakorlati fogásokra tanított volna, azt mondta: „Te vagy a hibás, mert nem szereted őt eléggé.”

Gyakran idézte Kálvin mondását, miszerint Isten nagy tisztességben részesíti a családot, amikor olyanokat bíz rájuk, akiket az Ő képére és hasonlatosságára teremtett, és ezt kiegészítette azzal, hogy mindazok, akiknek a szülők-höz hasonló megbízatásuk van, Isten nevében, sőt mintegy Isten helyett végzik a nevelés szolgálatát.

Istentől kapjuk hivatásunk tisztességét – mondta, de miénk a felelősség, mert a reánk bízott életekkel el

Kállay Enikő megemlékezése az ORTE konferencián

kell számolnunk, mégpedig Istennek.

Hirdette, hogy a nevelési tevékenység résztvevői – tanuló és tanár – nem egyenrangú felek, hanem egyenjogú felek. A tanárnak joga van ahhoz, (sőt kötelessége), hogy felnőtt legyen és neveljen, nem erkölcsi prédikációval, hanem viszonyulással, segítséggel, példaadással. A diáknak pedig joga van ahhoz, hogy gyermek, serdülő vagy ifjú legyen, akinek szüksége van a bölcsre, szépre, igazra, jóra és üdvösrre.

Ezért figyelmeztetett mindig arra: Ne azt mond, ami számodra fontos, hanem azt, ami számára lét-

szükséglet, [...] de mindent el kell tudni mondani neki.

A nevelési tevékenység pszichikai feltétele – a felek közti viszony – csakis a szeretet lehet, mondta, és ebben nem az a lényeg, hogy hányan szeretnek téged, hanem hogy te hányat szeretsz.

Az iskolai nevelést különösen fontosnak tartotta. Ezt írja: „Az iskola, a teremtett világ- és emberképet kel, hogy közvetítse, hogy az élet nem esetleges, hogy az embernek Istentől rendelt helye van térben és időben. Ennek az Istentől rendelt embernek az élete nyomon követhető a történelemben, mint döntési lehetőségéből, és azok következményeiből kialakult eseménysor. Ha ezt az emberképet fogja az iskola minden tantárgy keretében közvetíteni, akkor válik lehetségessé az, hogy olyan református embert neveljünk, aki felelősséget vállal és felelősségteljes döntéseket hoz.”

Ennyit írásaiból.

Meggyőződésem, hogy Kovács Lajosnak is Istentől rendelt helye volt térben és időben. Munkássága még sok évig meghatározza a hazai református hitvallásos nevelést és oktatást. Emléke így él elevenen köztünk.

Kállay Enikőnek az ORTE közgyűlésén és konferenciáján elhangzott emlékezését a (2004. szeptember 25., Kolozsvár) egybeszerkesztettük Antal Sándor méltatásával, melyet a Baczkamadarasi K. Gergely Református Gimnázium fennállása 10. évfordulóján mondott, Székelyudvarhelyen (2004. szeptember 18).

„Te pedig Timóteus...”

Kiss Nándor

Guzsaly és rokka a tordaszentlászlói Múzeumban

A református ifjúsági munkáról, amelynek Délvidéken múltja, jelene és jövője is van, beszámolót írnom nehéz. Elsősorban azért, mert nem lehet a jelenről beszélni úgy, hogy ne említsük meg a múltat. A délvidéki református ifjúsági misszió múltja viszont gyakran nem egy egyházkerületben folyt, sokszor nem ugyanazon lehetőségeket biztosította a politikai légkör. Az ifjúsági munka az egyház keretén belül lelki ébredésektől befolyásoltva folyt.

Egy hónappal ezelőtt a kezembe került egy második világháború előtti KIE diploma. A rajta található szöveg alapján ez a diploma bizonyította, hogy a szabadkai KIE tagja volt a Jugoszláv Királysági KIE-nek, melynek a király volt a patrónusa. Ezt a KIE-t tiltotta be 1948-ban a szocialista-kommunista

kormány. A keresztyén ifjúsági szervezet hivatalos működése a kommunisták megfélemlítő politikájának hatására leállt. Alig volt valami mozgolódás. Ráadásul a kommunisták a KISZ (Kommunista Ifjúsági Szövetség) megalakításával és népszerűsítésével alaposan aláásták a Jugoszláv Református Keresztyén Egyház törekvéseit az ifjúság Istenhez való térítésében. Természetesen a világi szervezetek anyagi politikája nem elégítette ki az ifjak lelki szükségleteit. Így jöttek létre a bácsfeketehegyi Leuenbergi Otthonban (az egykori árvaházban) tartott nyári katekizációk, református ifjúsági táborok. Ezek lettek az ifjúsági misszió gerincei. A gyülekezetek ifjai itt találkoztak, ismerkedtek a Szentírással, de egymás munkájával, gondjaival, örömeivel is.

Az utóbbi tizenöt év a megpróbáltatások évei voltak. A nemzeti érzelmek felizzásának, olykor a nemzeti sovinizmus megnyilvánulásának időszaka volt ez, elsősorban a szerb, de minden délszláv nép körében. A korrumpálódó rendőrállam nem tudott megbirkózni a szociális gondokkal, ezért következett be az, hogy ma Szerbia 60%-a, azaz 6 millió polgára nincstelenségben él. Nyolc év alatt (1991-1999) Szerbia négy háborút folytatott „testvérei” ellen. Ennek eredménye 650 000 menekült, melynek fele Délvidéken telepedett le, megkapva a szerbiai állampolgárságot. A NATO bombázás is csak a polgárságnak ártott, Miloševićnek nem.

A Jósika-Mikes-Széchen kastély Tordaszentlászlón

A tordaszentlászló kórus fiatal tagjai

A nép, de főleg a fiatalok el vannak keseredve. Nincs jövőképük. Tömegesen jelentkeztek a katekizációkra, táborokra. A nép elszegényedése azonban az egyház elszegényedésével is járt. Nincs pénz a táborok minőségi szintjének tartására. Az ifjak ezért más táborokba járnak, évente egy tábor számukra fényűzés. Így szabad idejüket otthon töltik, céltalanul.

Mindezeket le kellett írni ahhoz, hogy rálátásunk legyen a délvidéki református ifjúság jelenlegi helyzetére. Kettős kisebbségben élünk, nemzetiségi és vallási kisebbségben. Egy páran úgy gondoltuk, hogy ideje lenne, hogy a délvidéki református ifjúság 56 év után ismét egy egyesületbe tömörüljön. Alapszabályzatot írtunk, melyet a Református Keresztyén Egyház Zsinata elé tártunk, és ketten, beosztott lelkészek megbízást kaptunk egy ifjúsági egyesület Alakuló Közgyűlésének megszervezésére és levezetésére.

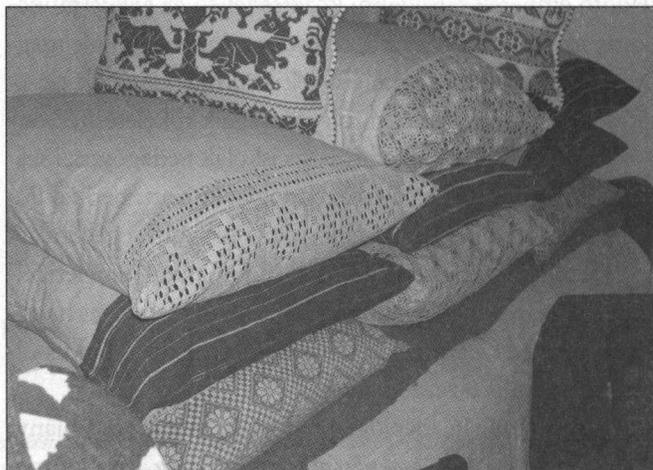
Az Alakuló Közgyűlés 2004. november 6-án lett megtartva Szabadkán az Őszi Református Ifjúsági Találkozó keretében. A Találkozót Surányi Réti Katalin szabadkai lelkésznő nyitotta meg, majd Főtiszteletű Csete Szemesi István püspök úr köszöntötte az egybegyűlteket. A Találkozón közel hetven fiatal vett részt. Vincze István kiskunhalasi lelkész tartott előadást a fiatalok szolgálatáról. Kiscsoportos beszélgetések, éneklés, énektanulás, valamint keresztyén tematikájú dokumentumfilm megtekintése tarkították a programot. A délután sorra kerülő Alakuló Közgyűlés a jegyzőkönyvvezetők megválasztása után a napirendi pontok ismertetésével kezdődött. A gyűlést Harangozó László és Kiss Nándor beosztott lelkészek vezették.

Az első napirendi pontban röviden ismertettük az Alapszabályzat tervezetét. Ez alkalommal elhangzott, hogy az egyesület egyházon belül működő egyesület. Ezután

vázoltuk az egyesület célkitűzéseit, valamint az irányelvet, miszerint az egyesület a munkatársi hálózat kiépítésén kell, hogy fáradozzon. Az Alapszabályzat-tervezettel egyidejűleg azt is elfogadtuk, hogy az egyesület neve Református Keresztyén Ifjúsági Egyesület legyen. A második napirendi pont alatt a tisztségviselők megválasztása szerepelt. Elhangzott a jelölések ismertetése, majd miután el lett döntve, hogy nem lesz titkos szavazás, meg lettek választva a tisztségviselők. Az RKIE elnöke Kiss Nándor lett, az alnök pedig Szolga Renáta. A titkári tisztségre Harangozó László kapott bizalmat, míg pénztárnoknak a Közgyűlés Halász Sámuelét választotta meg. A további napirendi pontokban szó esett a RKIE legfontosabb következő lépéséről, a helyi szervezetek megalakításáról, valamint az új-évezéssel egybekötött téli tábor megtartásáról. Az Alakuló Közgyűlés áldással zárult, majd meghallgattuk Harangozó László beosztott lelkész áhítatát.

Délvidéken a magyarság szórványban, szétszórva él, ezen belül a reformátusság még inkább. Szükségét látjuk annak, hogy ezt a szétszóródott sereget összefogjuk egy kicsit. Az egyesület tagjai azok lehetnek, akik elfogadják a Református Keresztyén Egyház hitvallását, tehát elvileg a református fiatalok, de gyakorlatilag minden keresztyén fiatal munkatárs lehet. Habár az anyagi keretünk még hiányos, terveink, elképzeléseink már vannak. Szeretnénk egy színjátszó kört alakítani, mely bibliai és biblikus történeteket adna elő, és ezzel evangelizálna. Táborainkat szeretnénk minőségileg javítani. Szenvedélybeteg ifjakkal szeretnénk foglalkozni evangelizáló körutak és táborok alkalmával. Igény mutatkozott egy ifjúsági zenekar megalakítására is. Az iratterjesztést szeretnénk hatékonyra tenni, és saját újságot kiadni.

Isten áldásával indult útnak a RKIE az ifjúsági munkában, kérünk minden református testvért, hogy hordozza imában ezt a szolgálatot.

Tordaszentlászlói ágy

Dr. Kiss Tihamér László: Keresztyén erkölcsi nevelés

(recenzió)

Berényi Györgyné

A'90-es évek társadalmi változásai nyomán Magyarországon is megjelenhetett az ideológiai pluralizmus nyílt formája. Az egyházi oktatás keresztyén ideológiája kilépett a templom falai közül, intézmények szerveződtek, a szülők számára lehetővé vált az iskolaválasztás szabadsága.

Mindemellett az elmúlt évtizedben megéltük, s éljük ma is, a társadalmi átalakulás nehézségeit. A több mint negyven év tudati kényszere után az emberek sokasága nem találja a helyes utat a sokféle választható érték, cél, életstílus között.

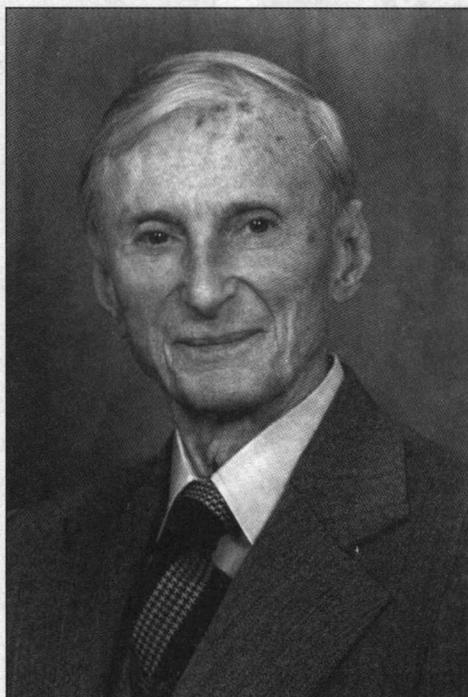
Döbbenet és szorongva tapasztaljuk a tömegmérétekben jelentkező bűnözést, a felnőttkori devianciák megszaporoását.

Dr. Kiss Tihamér könyvében ezeknek a tendenciáknak megfékezésére egy lehetséges alternatívaként az egyházak és a gyermekek nevelésével foglalkozó intézmények összefogását sürgeti, a felnövekvő nemzedék konstruktív erkölcsi felfogásának és magatartásának nevelésében. „Elősegíteni olyan erkölcsi érzelmek kifejlődését, mint Isten tisztelete és szeretete, ami ösztönző erő a mindennapi gyakorlatban Isten törvényei szerinti életmódra, a felebaráti szeretetre, az erkölcsi magatartási szabályokat magukra kötelezőnek tekintő emberek társadalmi közösségében az együttműködésre, az emberiség javára, természeti környezetünk megóvására, az erkölcsi személyiségek kiformalódásának elősegítésére, és értékes emberi tulajdonságaik tökéletesítésére.”

A mű elsősorban a református iskolák pedagógusai számára íródott, a Református Pedagógiai és Katechetikai Füzetek sorozatban 2002-ben megjelent oktatási segédanyag.

Jól tagolt szerkezete, gondos, tudományos elméleti felépítettsége, hasznos gyakorlati tanácsai és személyes hangvétele a művet bármely, a téma iránt érdeklődő laikus olvasó számára is élvezetessé teszi.

A mű témáját, ideológiai felfogását tekintve is hiánypótló. Szakmai hitelességét alátámasztja az író életútja, eddigi munkássága.

Dr. Kiss Tihamér László

Dr. Kiss Tihamér – egyetemi magántanár, a pszichológiai tudomány kandidátusa. 1940–41-ben a genfi egyetemen Jean Piaget-nak a XX. század egyik legnagyobb, munkássága eredményeivel máig ható gyermekpszichológusának tanítványa és kutatóasszisztense.

Fél évszázadon keresztül pedagógiai főiskolákon és a debreceni egyetemen az életkorok pszichológiájának Piaget szellemében munkálkodó oktatója volt.

1945. decembere óta a debreceni Nagytemplomi Egyházközség hűség hitvalló tagja.

A hiteles keresztyén életet élő, idős korában is kiváló szellemi képességekkel bíró szerző meggyőzően írja le művében a keresztyén er-

kölcsi nevelés szükségességét.

Bevezetőjében a Biblia alapjain állva igyekszik rávilágítani az emberi közösségek alapvető magatartási, együttélési és együttműködési szabályainak, jogok, kötelességek, törvények megalkotásának magától értetődő szükségességére.

A felnőtt társadalom ezekre építve nevelheti helyes úton utódait.

Keresztyén nevelési elképzeléseiben is átsugárzik a Piaget-tanítvány pedagógiai-pszichológiai mentalitása. Az erkölcsi személyiség kialakításának egyetlen lehetséges útja a szerző szerint, az egész személyiség formálásán keresztül vezethet. A növendékekben a megértésen és elfogadáson keresztül belsővé vált keresztyén erkölcsi etika alkalmas magatartásuk, döntéseik helyes irányítására. A nevelés, a személyiség ilyen irányú formálása nem csupán a hitoktatók felelőssége, hanem minden gyermekkel foglalkozó tanár feladata. Ám csak azok a pedagógusok lehetnek a keresztyén erkölcsi nevelés hiteles, illetékes és hatékony nevelői, akik „Isten kijelentéseiből megismerik az Ő gondolatait, erkölcsi törvényeit, magatartásuk szabályait.”

Praktikus tanácsai emelik át a mondanivalót a tudományos elméleti síkból a mindennapi megvalósítható gya-

korlati életbe. Személyes élményeivel ötvözve színesíti a komoly elmélyülést igénylő témát, közelebb hozva az olvasóhoz.

Állítja, hogy „a hit az értelmi műveletek egyik sajátos fajtája, megnyilvánulása.” A keresztyén alapú erkölcsi fejlődés azonban nem csupán értelmi képességek fejlesztése, mutat rá a szerző. A Biblia által közvetített legfőbb érték a szeretet, a kölcsönös tisztelet a legmagasabb erkölcsi magatartás motiválója.

A hit intellektuális megértése és etikai konzekvenciáinak levonása a keresztyén hitértelmezés számára kétféle szempont. Azonban mindkettő akkor fejleszthető hatékonyan és helyesen, ha a pedagógus tisztaban van azzal, hogy a nevelendő egyén milyen értelmi, erkölcsi, szocializációs szinten van, s ehhez igazítja nevelői módszereit, etikai témáit, s tár a növendék elé viselkedésmintákat.

A tudós ember alázatával mutatja be a téma elismert szakembereit. Fontosnak tartja, hogy az olvasó pontosan értse az egyes életkori sajátosságok lehetőségeit. Párhuzamosan vetíti ki az értelmi és az érzelmi funkciók fejlődési

ütemét, így az adott korosztállyal dolgozó pedagógus rendkívül hasznos segítséget kap ismeretei bővítéséhez, rendszerezéséhez.

Pedagógiai, pszichológiai okfejtései többször váltanak át a felelős keresztyén ember nemzet- és emberföltő figyelemztetéseire.

Reálisan közelítve, szélsőségektől mentesen, az elmúlt diktatúra időszakának hatását, a szekularizálódó világ jelenségeit is figyelembe véve, igyekszik magyarázatot találni az ifjúság egyháztól való elidegenedésére.

Életpaszatalata, keresztyén hitének bölcsessége sugárzik tanácsaiból. Jól látja korunk lelki sanyarúságait, félreértelmezett értékeit. Tanít bennünket, olvasókat a teljes szeretet meglátására és életet adó gyakorlására.

A szerző hatni akar mindazokra, akiknek fontos az emberiség fennmaradása, az emberek boldog élete, tökéletesedő fejlődése.

(A kiadvány a Református Pedagógiai Intézet más kiadványaival együtt megrendelhető a Kálvin Kiadónál. 1114 Budapest, Bocskai u. 35. fax:06-1/386-8267.)

ELŐFIZETÉSI ÁRAK

ELŐFIZETÉSI ÁRAK

Tisztelettel tájékoztatjuk előfizetőinket, hogy előfizetési árainkat a lapkiadás költségeinek átalakulása és a pályázati források szűkülése miatt kénytelenek vagyunk jelentősebben emelni, amint azt 2004. eleje óta a megrendelés rovatban többször jeleztük már.

Lapunk még így is az önköltségi ár alatt jut el az olvasókhoz, ezt a szerzők önzetlensége és mértéktartása, illetve a Református Pedagógiai Intézet zsinati költségvetése teszi lehetővé.

Kérünk és buzdítunk mindenkit, hogy a lap megjelenését előfizetésével továbbra is támogassa.

Tájékoztatjuk 2004. évi előfizetőinket, hogy mivel a 2004. évi lapszámokat át kellett ütemeznünk, így a részükre kiküldött csekk további 300 Ft kedvezményt (jóváírást) tartalmaz.

Lapunk előfizetési díjai 2005-re:

Egy példány ára:	253 Ft.	(220 Ft + 15% ÁFA)
Éves előfizetési ár:	2070 Ft / év	(1800 Ft + 15% ÁFA)
Kedvezményes éves előfizetési ár*	1725 Ft / év	(1500 Ft + 15% ÁFA)

ORTE-tagoknak ingyenes

Felülfizetéseket, adományokat köszönettel fogadunk.

Az árak érvényesek 2005. február 28-ig.

Lapunk előfizethető a mellékelt postai csekken vagy átutalással (OTP 11701004-20192129). A közlemény rovatba írják bele az előfizető nevét és az MRN 2005 rövidítést. Kérjük, ügyeljenek arra, hogy olvasónkat azonosítani tudjunk!

Az előfizetésről számlát küldünk. Akik csak a számla beérkezése után utalnak át, kérjük, hogy a hátsó borítón található megrendelőlapot a számlakérő adataival faxon vagy postán küldjék vissza az RPI címére.

* Református egyházközségeknek, református közoktatási intézményeknek és ezek munkatársainak, lelkészeinek, református közoktatási szakértőinek, valamint a legalább két éve előfizetőeknek.

Országos Református Tanáregyesület

Alapítási éve: 1902

Elnök: 4026 Debrecen, Kálvin tér 17.

E-mail: horkay@drtasrv.drk.hu

Tel./fax: (52)-516-895

Köszönet az 1 %-ért

Az Országos Református Tanáregyesület hálásan köszöni támogatóinak a 2003. évi személyi jövedelemadó 1%-ából felajánlott és 2004.10.25-én átutalt 147.611 Ft-ot. Ezen összeget a határainkon túli pedagógusoknak, ORTE tagoknak a kolozsvári konferencián és a szakmai héten való részvételére, továbbképzésére fordítottuk.

Támogatást továbbra is hálás szívvel elfogadunk. Adószámunk: 19126322-1-09

Tisztelettel: az Országos Református Tanáregyesület vezetősége

Országos Református Tanáregyesület

Alapítási éve: 1902

Elnök: 4026 Debrecen, Kálvin tér 17.

E-mail: horkay@drtasrv.drk.hu

Tel./fax: (52)-516-895

Felhívás

Szeretettel tájékoztatom minden kedves tagtársunkat és pártolóinkat, hogy lehetőség van ebben az évben is adójuk 1 %-ának felajánlására az Országos Református Tanáregyesület céljaira. Kérem ezért, hogy mindazok, akik támogatni szándékoznak egyesületünket, 2004. évi adóbevallásuk mellé lezárt borítékban helyezték el az ezt a célt szolgáló nyomtatványt (rendelkező nyilatkozatot), amelyre fel kell tüntetni egyesületünk nevét és adószámát:

Országos Református Tanáregyesület

adószáma: 19126322-1-09.

a Tanáregyesület nevében: dr. Horkay György elnök

E számunk szerzői:

Ábrahám Ferencné	igazgató, Géza Fejedelem Általános Iskola, Óvoda és Bölcsőde, Verőce
Ábrám Tibor	főgondnok, Tiszántúli Református Egyházkerület, a Zsinat világi alelnöke
Antal Sándor	A Romániai Református Egyház Zsinati Nevelésügyi Bizottságának elnöke
Baranyai Norbert	középiskolai tanár, Debrecen
Berényi Györgyné	igazgató, Debreceni Református Kollégium Általános Iskolája
Dr. Gaál Botond	egyetemi tanár, Debrecen
Dr. Győri L. János	középiskolai tanár, Debrecen, Református Kollégium Gimnáziuma, ORTE alelnök
Dr. Horkay György	elnök, Országos Református Tanáregyesület
Kállay Enikő	vallásstanár, Kolozsvár
Kiss Nándor	beosztott lelkipásztor, Szabadka
Dr. Kiss Tihamér	pszichológus, ny. egyetemi magántanár, Debrecen
Márkus Gábor	igazgató, RPI, Budapest
Dr. Márkus Mihály	püspök, Dunántúli Református Egyházkerület
Dr. Nagy Mihály	ny. gimnáziumi igazgató, Debrecen

E számunk fotóit Demeter Szabolcs, Mayerne Pátkai Tünde, Molnár Gyula és a szerkesztőség munkatársai készítették. A szövegek illusztrációk Tordaszentlászlón készültek (MG.)

E számunk illusztrációi (a tudósításokhoz kötődő képek kivételével) Tordaszentlászlón készültek.

Tordaszentlászló Erdély három néprajzi vidéke: *Kalotaszeg*, az *Aranyos-vidék* és a *Mócvidék* találkozásánál fekszik, és a magyar nyelvterületek egyik legszebb, néprajzi és művelődéstörténeti hagyományokban gazdag tájegységének, Kalotaszegnek máig kies oázisa, színes virága. A falu a *Maros*-, *Aranyos*- és *Kis-Szamos* völgyeit összekötő római út mentén, Kolozsvártól délnyugatra 22 km távolságra található. Fő folyóvize a *Fenes-patak*, amelyet a helybeliek *Szőlő-patak*ának neveznek.

A község nevét a hagyomány azzal magyarázza, hogy *Szent László király* a kunok felett aratott győzelme után itt telepítette le katonáit. A környéken bőven akad a Szent László pénzének nevezett ősmaradványokból is.

A falura vonatkozó első hiteles történeti adatok *Imre király* (1196-1204) idejéből származnak. Léta várához tartozott, birtokaival az évszázadok során a következők rendelkeztek: *Hunyadi János* mostohanóvére (1456), *Corvin János* (1490), majd az erdélyi fejedelemség idején (1541-1690) a *Gécziek*, a *Kamutiak*, a *Jósikák*, később pedig, a XIX-XX. században a Jósikák leszármazottai – a *Csákiak*, a *Mikesek* és a *Széchenek*. A környék utolsó földesura *gróf Széchen Miklós*, az Osztrák-Magyar Monarchia utolsó párizsi nagykövete volt, akinek a XIX. században telepített dendrológiai park és a középén álló 64 szobás angol barokk kastély volt a nyári rezidenciája. Trianon után először a falunak ajánlotta fel megvételre, a visszautasítás után a román állam tulajdona lett, ma tüdőkórház. A falu közelében volt Észak- és Dél-Erdély határa (1940-1944). A Tordaszentlászló melletti Rákos-mezőn kezdődött hivatalosan 2004 nyarán az észak-erdélyi autópálya építése.

A klasszicizáló stílusú, ezer főt befogadó *református templom*ot 1889-ben szentelték fel a faluban. A nehezen megközelíthető Árpád-kori templom köveiből építették. A régi templomból megmaradt a Szent László harang, melyet 1478-ban öntöttek és két, a csúcsíves mennyezetből származó boltzárókő. Az új templom padozatába építettek be őket. Az egyik a dengelegi *Pongrácz-család* csillagot, holdat és napot ábrázoló címere, a másikon Krisztus monogramja (I. H. S.) és a régi templom építési ideje – 1488 – látható. Népies barokk, Erdélyben egyedi festett szószékkoronáját 1746-ban id. Thordai Asztalos János készítette – mint tudatja ezt felirata. Orgonáját 1823-ban építették. Ezek is a régi templomból kerültek át.

A templom előtt álló Szent László kőmellszobrot 1992. június 27-én, I. László király szentté avatásának 800. évfordulóján avatták fel. Alkotója Sántha Csaba fiatal szovátai szobrászművész.

A falu ma is élni akar. 1090 lakosú magyar község, közigazgatásilag 4 községgel összevonva. Szerves tagja a kalotaszegi faluturizmusnak, jelentős beruházásokat lát az utazó. Tájba és stílusba illeszkedően épült pl. új vendéglő. Többben települnek ki Kolozsvárról. Kulturális élete pezsgő: Dalkör, Női kar, fúvószenekar, tánccsoport és színjátszókör működik.

A kalotaszegi viselet talán a legimpozánsabb az erdélyi magyar ruházatok között. Különösen a női viselet arányai, motívum- és színhasználata lenyűgözően ünnepélyes hatású. Szép példáit mutatja be a Kalotaszegi Tájház és Múzeum. A falu kórusai, tánccsoportja elevenen is őrzik a népviseletet. Varrottasok díszítik a templomot és az iskola tablóit is.

A művelődési otthon színháztermében az ismert szállóige továbbgondolva: „nyelvében és szokásaiban él a nemzet” – és ezt mondja Boldizsár Zeyk Imre, a falu történetének elhivatott kutatója is.

Tordaszentlászló tagja a Kárpát-medence Szentlászló nevű településeit összefogó együttműködésnek. Legnagyobb eseménye az évenként, július 27-hez közeli hétvégén megrendezésre kerülő kórushangverseny. A Kárpát-medence minden vidékéről érkeznek ide dalosok.

Forrás:

Boldizsár Zeyk Imre: Szent László: Mondák és emlékek Tordaszentlászlón és környékén. – [Tordaszentlászló, 2000 k.]

Antos Árpád: Erdélyi utazások. – In: <http://www.hetedhethatar.hu/>

KÖVETKEZŐ SZÁMAINK TARTALMÁBÓL

Szükséges néktek újjászületetek - lehet néktek újjászületetek :
 Pedagógus csendesnap Miskolcon
 Az október 30-i találkozó bizonyásgtétéleiből
 Tanár és tanítvány
 Magyar gyerekek a határokon túliakról
 Az ifjúság szolgálata
 A tartózkodás
 Történelem, hit- és erkölcsstan kétszintű érettségi

Tabló a tordaszentlászlói általános iskolában

MEGRENDELÉS

Megrendeljük a **Magyar Református Nevelés** pedagógiai szaklap 2005. évi számait _____ példányban.

A megrendelő megnevezése: _____

A megrendelő címe: _____

A számlakérő megnevezése (ha eltér): _____

A számlakérő címe: _____

_____ cégszerű aláírás

Magyar Református Nevelés

Kiadja a Református Pedagógiai Intézet (RPI)

Megjelenik évente 9 szám.

Felelős kiadó: *Márkus Gábor*

Felelős szerkesztő: *Márkus Gábor*

Szerkesztőségi titkár:

Lovas Eszter

1146 Budapest, Abonyi u. 21.

Postacím:

1440 Budapest 70., Pf: 5.

Tel./Fax: 06-1-351-9842

E-mail: refpedi@hu.inter.net

Tervezés és tördelés:

smArt DesignStudio

www.sm-art.hu

Tél.: 06-87-571013

E-mail: info@sm-art.hu

ISSN: 1585-7565

Megrendelni a 2005. év számait a kiadó címén lehet.

Korábbi példányok korlátozott számban kaphatóak 161 Ft / db áron. A lap támogatója a Stichting Hulp Oost-Europa. A kiadó RPI működését támogatja az Oktatási Minisztérium és a Magyarországi Református Egyház Zsinata.

Észrevételeiket, cikkeiket szeretettel várjuk!

